

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

Vol. XXXIV.

ЧЕРВЕНЬ — 1983 — JUNE

№ 400

NOWI DNI

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
in Toronto, Ont., Canada

Editor-in-Chief: M. Dalney

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Волиняк

Видає

Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповідальністю

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Мар'ян Дальний -- головний редактор

Члени Редколегії: Тоня Горохенч, Василь І. Гришко,
Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Іван Манастир-
ський, Карпо Роговський.

Адміністратор — Григорій Мороз, тел. 252-4553

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

КАНАДА — 15 доларів

США — 15 доларів

АВСТРАЛІЯ — 14 австрал. доларів

Всі інші країни рівновартість 15 доларів
американських.

Чеки і грошові перекази виписувати на
"NOWI DNI".

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Австралії:

Mr. T. Myronenko, P. O. Box 302
Paghamatta, N. S. W. 2150 Australia

У Великобританії:

Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

На Чикаго і околиці:

Mr. D. Hrushetsky
2635 Spruce Street
River Grove, Ill. 60171, USA

На Філадельфію і околиці:

Mr. S. Jewsevskyj,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA

На Бостон і околиці:

Mrs. L. Dijak, 115 Connell Dr.
Stoughton, Mass., 02072, U. S. A.

На Тандер Бей і околиці:

Mr. P. Swyrydenko, 133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont. P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

NOWI DNI

Box 126, Postal Station "N"

TORONTO, ONT., CANADA

M8V 3S4

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Ігор Михалевич-Каплан — ПОСАДИТИ ДЕРЕВО	1
Микола Хвильовий — ЗЛОЧИН (закінчення)	3
Петро Голубенко — ТРАГЕДІЯ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО	6
Ол. Запорізький — ЕЗОП І КРЕЗ, НА ЛІТАКУ (байки)	9
Степан Ю. Процюк — ЕКОЛОГІЧНА ДЕМОГРАФІЯ	10
Василь Чапленко — УКРАЇНСЬКІ ВІДГУКИ НА ПРОМОВУ ЮРІЯ АНДРОПОВА	15
М. Н. — КОМУ СЛУЖАТЬ ТАКІ ПРОВІДНИКИ І ПРОФЕСОРИ?	18
Зоя Когут — РОЗУМ	19
Віктор Корчної — ПРО "ШАХИ В УКРАЇНІ" Ю. СЕМЕНКА	20
ОТ — ЕМІГРАНТ ПІД ПРОЖЕКТОРОМ САТИРИ	24
Ольга Кузьмович — ТАМ, ДЕ ТРАВОЮ ЗАРостають стежки...	25
Петро Корсун — П. П. ПОСТИШЕВ — ОРГАНІЗАТОР ГОЛОДУ 1933 Р.	27
М. Дальний — А. Е. М. ОХРИМ'ЮКА ТАКИ РОЗСТРІЛЯЛИ...	28
Михайло Гава — МОЛОДІ ТВОРЧІ СИЛИ — С. КЛІМАШКО Й ІГОР РОМАНІК	29
Ю. Мовчан — ЯК ПИСАТИ ПРИЗВИЩА ЖІНОК	31
Синя Волошка. Іван Старий, М. Сурмач, А. Гали Горбач, Тамара Грицюк і ін. — ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ	31

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:

Пам'ятник на могилі св. п. П. К. Волиняка в То-
ронті. Як кожного року, так і цього року, в про-
відну неділю, зібрався біля могили великий гурт
прихильників покійного. Служив і добре слово про
незабутнього нашого редактора сказав о. прот.
Юрій Ференсів.

- Передруки і переклади дозволені за поданням джерела.
- Статті з поланими іменами авторів не конче висловлюють погляди редакції.
- Незамовлених матеріалів редакція не повертає.
- Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправляти і скорочувати надіслані матеріали.

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

Ігор МИХАЛЕВИЧ-КАПЛАН

ІЗ ЦИКЛУ "ПОСАДИТИ ДЕРЕВО"

Ігор Михалевич-Каплан, 1943 року нар., прозаїк, автор коротких новель та оповідань. У 1978 році закінчив Львівський Поліграфічний Інститут, факультет журналістики. З 1976 по 1979 рік працював у Спілці Письменників України. Друкувався у літературних журналах, альманахах та збірниках, зокрема: "Жовтень", "Вітрила", Радянська жінка". Передавався по радіо та телебаченні. Перекладався на мови народів СРСР. У 1979 році емігрував з родиною до США (м. Філадельфія).

Нижче друкуємо низку його віршів у прозі, які ввійдуть до книжки, що має вийти ще цього року. Редакція.

**ОСВІДЧЕННЯ ПЕРЕД МОЛОДИМ
МІСЯЦЕМ**

Ніч на землю лягла — цнотлива оголена Маха.
Мила руки зоря у м'якім фосфоричнім світлі.
Вона серце моє у тім світлі скупати хотіла.
До самого ранку ми розмову із нею вели.
А потому спохопилась і розтанула в ясній безодні,
щоб ніхто не сміявся з її наготи.
"Чекай" — шепотіла мені вві сні.

ПОСАДИ ДЕРЕВО

Дерева угору течуть, щоб підтримати зорі
ночами,
щоби кронами шелестіти та птахів на дорогу
вести.
Є чотири пори року у дерев, як чотири сторони
світу.
Корінням вмуровані в ґрунт, підперезані кільцями
віку,
зібравшись у гурт, вони тчуть хлорофільні
хорали.
і ніч для них безсонний довгий день. Де ж дерево
твоє, людино?

СИВА МИСЛЬ

Давня, аж сива мисль. Усмішка усмішку
народжує.
Як галактика — день. Як мадонна — дитя.
Як земля переорена — вселюдський хліб.
Адже стільки у світі ще голодних очей,
що не дійдуть до хліба. Давня, аж сива мисль
настирно дзвенить, що тільки усмішка
успішку народжує.

СРІБНИЙ ПТАХ

Літак несе мене все далі від домівки. Перекриваю
кілометри, що женуться за мною навздогін.
Серед суцільного повітря відчуваю ніжність
до коліскової землі. Цей дивний срібний птах
у небі
виконав моє бажання — випереджувати час та
відстань.
Але... Повільно починається посадка. Землі
чекання.
Вона з'являється раптово, немов кресляр казковий
збільшує масштаб. Нарешті, один до одного —
Земля — моє тяжіння.

Ш Л Я Х

Той шлях по горах знайомий до болю.
Наростання тривоги, коли стежка біжить у село.
Гострий Камінь ревниво чекає першого погляду,
неначе господар. На долині хати.
Стрімкі солом'яні дахи над стайнями,
що пахнуть димом згадок та дощами мрій.
З'являються в моїй уяві гострі сподівання,
як прохолодна ніжність лету журавлів.

СПОМИНИ

Сільська школа на майдані. Магазин. Сільрада.
Кузня.
Дядьки, перегукуючись між собою, приводять
коней.
Мерехтливе полум'я, сичання розпеченого заліза,
Ідкий дим. Коваль б'є по ковадлу, гранить
цвяшок,
штифт забуває у копито. Коня обережно
виводять.
Він йде нерішуче, як по молодому льодку.
Коли запрягали в шлею — сміливішав.

КАМІННІ КОНІ

У великім сучаснім місті занедужив русявий
рисак.
Крізь його карі відчинені очі двадцять століття
пливло: люди, трамваї, машини, телевежі, ракети,
птахи.
Неону рисак не бачив, лише кушерову оболонь,
наче з далекого простору втрачений кликав табун.
Дитинство, тихе іржання коней, дзвінкий
ранковий
галоп, тремтливий туман у виярках, міражеве
біле село.
Я їду по мертвому місті на каміннім — не карім
коні.

ВЕЧІР

Лунко мчали вулицею машини,
Чулись запізнілі голоси перехожих,
Поволі котився небом місяць,
Десь скрикував осатаніло птах.

ДОЩОВА ПРИСВЯТА

Принишкли вологі струни. Місто після дощу.
До підсохлого пішоходу вітер підшви витер.
Випране сіре каміння. Гальмо заскрипить — як
удар.
Здається, що я загаявся. А дощ промайнув і
зник.

НЕВИКІНЧЕНИЙ АВТОПОРТРЕТ

Осінь прив'ялена. Бар'єр із слюди.
Космічна перга на вікнах.
Я відзеркалююсь. Я бачу тебе.
Як біль в заморожених пальцях.

НА СМЕРТЬ ПОЕТА

Тихий шепіт вина. Ця мелодія ніжно ковзала,
наче тіло гітари гнучке. Взяв крейду,
на обличчя теплій бронзі намалював —
в очах надію, і лінію смутку чола,
і хвору усмішку поета. А ніч минула швидко,
і зостався лиш профіль на хисткім
піску світання...

ЧЕКАННЯ ПАМ'ЯТИ

За вікном птахи осатаніли.
Їх короткі крики злилися в суцільний заклик.
Піднімались в небо у чеканні перемін.
Їх легкий лет — пробудження інстинкту давнього
мандрівок. Так і мені невірна доля нагадала
скорочувати відстані минулих літ.
Пам'ять, пам'ять, що з тобою стало —
прилітаєш раптом як шалений птах над ранком.

ВИСОКОСНИЙ РІК

Кімната, застелена святом. Нікого, лиш ми.
Тіні зеленого Нового Року, тіні мрій,
що у гості зайшли. Високосний прийдешній рік.
Ми удвох, і сьогодні нічого не зміниться.
У моїх долонях твоє обличчя.
Крізь решето твоїх тихих, як коліскова пісня,
пальців, я відчуваю ніжну усмішку
і зелене тепло зіниць, гордий холод твого чола.
Я боюся відірвати долоні, де плавають очі твої,
мов крижинки, де цвіте аромат надій.
Боюся розхлюпати це людське високосне щастя,
що надранком мене розбудить у день
довгожданий
перед порогом вічності.

КОХАННЯ

Це про тебе мені ще неторкане сонце співало.
І я наче дикий тарпан у гирлі світанку купався.
В пожежі золотого твого волосся поблудило
проміння —
бархатні зайчики сподівання. Вони тчуть нам
весільний цвіт.

ЛАВРЕАТИ ПРЕМІЇ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Згідно з повідомленням у пресі, цьогорічну державну премію в галузі літератури отримав Борис Олійник за збірки поезій "Сива ластівка", "У дзеркалі слова" і "Дума про місто". В галузі образотворчого мистецтва нагороди отримали аж дев'ять осіб: В. Бойко, Г. Кузнецов, Г. Матвеев, Ю. Новиков, М. Шевченко, А. Зубець, М. Хоменко і В. Сверида.

Премію в галузі музики отримав Микола Філаретович Колеса за хорову сюїту "Лемківське весілля" й "Обробки українських народних пісень"

В галузі концертно-виконавчої діяльності нагороди дочекалась Заслужена капеля бандуристів УРСР. За ілюстрації до книжок "Повість минулих літ" і "Слово про Ігорів похід" нагороджено Георгія Якутовича.

Найбільше осіб отримали премії в ділянках театрального мистецтва й архітектури.

ЗЛОЧИН

(Закінчення)

III

Мало не всю ніч Кметь не спав і перевертався з одного боку на другий. Його знову почала мучити думка: як він зробить те, що задумав? Порох він уже положив і треба, значить, кінчати. Але чи встигне він зробити це до Великодня, щоб хоч на свята найти собі спокій?

Ранком, повний вражіннями дня, Кметь заснув. Але і ранковий сон був недовгий. Він прокинувся ледве засіріло, коли Сонька й Митька ще спали. Підвівся з ліжка й вийшов на ганок.

Погасли зорі. На схід лягли пасма сірого світла. Десь кричали півні — задиркувато, бадьоро. Кметя пройняв дріж, і він пішов у хату.

"Сьогодні, як стемніє, піду й запалу". — думав він.

Митька вже одягся, але Сонька ще лежала.

— Що ж це ти так... — звернувся Кметь до Митьки, побачивши, що той бере робітничу сорочку.

— Як це так? — підвів син брови.

— Я питаю: і сьогодні підеш на роботу?

— Звісно, піду! Чого ж мені не йти?

Підвела голову від подушки й Сонька.

— Візьми там, Митю, у скрині паски шматок, а то хліба нема.

— Добре, мамо, — сказав Митька.

"Яка дружба", — подумав Кметь, і тут же пригадав Кирпаневі слова. "Невже й вона пішла по синовій доріжці?" І йому до болю захотілось зробити їм обом якусь неприємність.

Кметь подивився на дружину. Одно її око, що вийшло з-під ковдри, стрілось із його очима. Якось допитливо дивилось це око, так допитливо, що в нім знову прокидалась лють. Кметь перевів погляд на сина, але й тут його очі стрілись з уважним поглядом.

Ледве стримуючи себе. Кметь нахабно зміряв сина з голови до ніг.

Це був уже не той гарний Митька, який колись так уважно слухав його. Це була конче доросла людина. Це був його ворог. Він добре помітив, як ніздрі породистого Митьчиного носа широко роздimalись, а на високому лобі, над переніссям, (помітив) лежала грізна й уперта складка. І Кметеві знову до болю захотілось, щоб скоріш прийшов той бажаний момент, коли він піднесе сірники до пороху.

— А ви хіба не підете, тату? — спитав Митька, і голос його був тихий, лагідний, навіть наївно-дитячий.

— Чого ж я піду? Хіба забув, що говію?

— Ви ж одговорились уже?

— Ну, все одно! Одпуск я маю до кінця тижня.

Митька перев'язав мотузком сорочку і ніби про себе сказав:

— А воно б слід було. Роботи багато!

— І на самім ділі. Пішов би ти на роботу, Мусю! сказала Сонька.

— Не піду! — кинув Кметь і підвівся.

Син теж підвівся і насмішкувато подивився на батька. Саме — насмішкувато. Кметь це добре зрозумів.

Потім Митька вийшов, і його довго не було: мабуть пішов на завод.

Кметь залишився з Сонькою. Вона вже поралась біля печі. Він підійшов до вікна й сів біля попелястої кішки. Кішка так жалібно м'явкала, що Кметеві стало її шкода, і він спитав:

— Чи нема там у тебе чого-небудь кішці дати?

— Де там візьметься! Хіба не чув, що я й Митьку без хліба випровадила?

Але Кметь ще більшу жалість відчув до кішки, і він сказав:

— Тоді дай їй шматок паски. Вона ж голодна.

Сонька спалахнула:

— Скажіть, будь ласка! Кішку жаліє. Треба спершу людей пожаліти. Одразу видно чоловіка... Не дам!

Сонька рішуче одрізала, і Кметь змовк. Він почув якусь безсилість і не мав охоти сваритися.

Кметь вийшов на вулицю і побрів на базар. Тільки по дорозі до базару він згадав, що йому вже порох не потрібний, і повернув до Кирпаня.

Біля воріт його зустрів сам Кирпань. Як і завжди, він солоденько усміхнувся й мав такий вигляд ніби запитував улесливо: "чи нема у вас табачку?" Але на цей раз в його очах була ще розгубленість: він дивився на Кметя так жалібно, як побите цуценя. Кирпань надто поспішно простяг руку.

Кметь поліз у кишеню до кисета й кинув:

— Зараз дістану!

— Ні, я здоровкаюся, — сказав Кирпань, — ходім братіку, до тебе:

— Ага, — зрозумів Кметь і взяв його руку. Потім спитав: — До мене? Чого?.. А я до тебе прийшов!

— Ні, краще до тебе підемо. Не могу я з цими сволочами жити. Нема вже терпіння, — і Кирпань покривив обличчя.

Тоді вийшла Кирпанева жінка. Вона була бліда, похмура, і хустка злізла їй з голови. І тому, що весь одяг її був з різнокольорових латок, здавалось, вона наділа комедіянське вбрання.

— Хай заходить чоловік! — одразу накинулася вона на Кирпаня. — Ти скоро всіх гарних людей одіб'єш від нашої хати. — І звернулася до Кметя: — Заходьте, пажалуста.

Кметь хоч і знав, що Кирпань не б'є вже свою дружину, але він ніяк не уявляв її такою. Останній раз вона мала саме такий вигляд, який зараз має Кирпань.

Кирпань не сперечався, ще більше погорбився й заговорив улесливо:

— Та й у самім ділі, заходь, куме!

— І ти йди, — суворо накинулась на Кирпаня жінка. — Нічого шляться, все одно прогулюєш дні.

Кирпань побіг уперед, за ним пішли в хату Кметь і жінка.

В кімнаті було брудно. Через невеличкі вікна ледве просочувалось світло. На пічці й підлозі плазували маленькі діти. Старша, десятилітня дівчина, прокачувала на столі скатертину. Від пічки йшов дух печеного тіста. В колицці лежало дитинча й хникало. Ще пахло пелюшками.

Кметь зняв капелюх й сів біля столу.

— От подивіться на нього, — говорила Кирпанева жінка. — Добрі люди роблять, стараються, як би сім'ю прогодувати, а він (і вона кивнула головою на Кирпаня) тільки й знає, що прогули робить... Ну, скажи ж: чого ти не пішов сьогодні на завод?

— Не всім же й робити, — невміло виправдувався Кирпань. — От і кум не працює сьогодні.

Жінка покачала головою:

— І совісті в тебе немає! Кум говіють, а ти самогонокку жреш. Совість у тебе собача!

Кметь пересів на другий стілець, він почув себе ніяково.

— Ну, ви чесний, роботящий чоловік, — звернулася жінка до Кметя. — Ну, скажіть хоч ви мені, хіба ж то діло, що він мудрує? Я, каже, дурно не хочу робити, хай мені жалування дадуть як слід. Та невже ж я від його гулянок більш дістаю? Я, каже, краще поспекулянчу. А де ж воно дівається те, чим похваляється він? Отак і вилітає, як приходить. Сьогодні з приятелями пропив, а завтра в карти прогуляє.

Кирпань вдавав із себе байдужого, але жінка, очевидно, його допікала, і він раз-у-раз підводився з місця.

— А я все таки на тому стою, що нам не роцот покинути моє діло, — казав він тоном комерційної людини, яка й сама непевна того, що вона діло каже: — треба пожаліти дітей. Інакше всі передохнуть.

— Не роцот! — скипіла жінка. — Діти передохнуть! І родиться ж така людина! Та ти ж дітям від своєї торгівлі й бублика не дав! Він дітей жаліє... Щоб тебе так чека пожаліла, як ти їх жалієш! Ви, прокляті супостати, все молоде покоління поморите. Нема у вас совісти, андихристи!

Кметь слухав Кирпаневу жінку й відчував, як до його обличчя підступає гаряча кров. Він дивився на підлогу, і здавалось йому, що в нього встромлено тисячу допитливих очей.

Заплакала дитина.

— Манько, іди покачай! — сказала жінка.

Десятилітня дічина повісила на гвіздок рушника й підійшла до колицки.

— Ая-я-я! Спи, моя дитиночко, — заспівала вона одноманітно, тоненьким голоском.

На печі шаруділи діти і, мабуть, старший учив меншого:

— Та не так, не так. Ти от як... "ми на горе всім буржуям мировой пожар роздуєм".

Кирпанева жінка розкладала на столі біле шмаття, вибирала подерте й відкладала його. Кирпань стояв біля дверей і пускав дим у щілину. Кметеві хотілось виправдати Кирпаня, але він не знав, що сказати. Кирпань допоміг.

— Да, — сказав він, — тобі гарно говорити. А хіба в мене серце не болить? От як жили ми в льоху, так і живемо. А дехто й тепер у панських хоромах розкошує... І п'ю я, щоб ти знала, з горя. Ну, да, з горя!

Кметь відчув у цих словах гнітючу правду і з полегкістю сказав:

— Правда! Це істинна правда!

— Та покачай її, щоб не вила, — крикнула жінка на дочку й додала, звертаючись до Кметя: — Я не знаю різних сволочів. І ніколи мені взнати про них. Та тільки ж ви не потурайте на те, що він каже. Пішов він хоч раз на якесь зібрання? Хоч раз кому слід плюнув у харю... Революціонери погані, поза хахольках тільки перешіптуются!

Кметь знову хотів підсобити Кирпаневі, але й на цей раз не міг. Навіть дивно було — так багато мав сказати, так багато було на що нарікати, — і не міг промовити жодного слова, ніби язик присох. І знову почало нудити йому.

А жінка казала далі:

— З серцем він своїм носиться! Самогоном його залляв, стухло воно тобі. Якби горіло, не те б робив, що зараз!

Потім іще говорила довго, але Кметь уже не міг її слухати. Чув він тільки, як вона повернулася до нього й кинула:

— Ви чесний чоловік, роботящий. Ну, скажіть, чи єсть у таких людей серце?

— Прощавайте, — раптом сказав Кметь і вийшов із кімнати.

До самого вечора він ходив по вулиці. Його весь час навертало подивитися на пакунок із порохом. Декілька раз він навіть поривався піти до паркану й перелізти на заводський двір. Але цього все таки не зробив і, як тільки зазоріло небо, — пішов додому. Біля дверей він почув голоси. Зупинивсь і слухав. Говорив син і ніби намовляв когось. Щось стукнуло Кметеві в голову. Він потишеньку, скрадаючись, підійшов до вікна й подививсь.

Біля столу стояв Митька, а на лаві сиділа Сонька. Син розмахував руками й щось доводив матері.

— Я кажу, вам треба так зробити... — почув Кметь. Далі нічого не можна було розібрати, бо в цей момент хтось проїхав біля двору, і стук од коліс заглушив Митьчин голос.

Постоявши кілька хвилин біля вікна, Кметь пішов у хату. В сінях він зустрівся з сином.

— Куди ж це ти, Митю? — спитав він.

— У завод! — відповів той.

— Знову в завод? Завтра ж свято!

— От саме того й іду, — кинув син. — Треба до свят скінчити замовлення.

Кметь подумав: "куражиться". Бачить, що батько на завод не ходить — ну й "куражиться"! Увійшовши в хату, Кметь зняв чоботи й поліз на піч.

І в його хаті, як і в Кирпаня, пахло печеним тістом. На столі стяла паска, а на ній лежала свіча.

— Ти б, може, поїв чогонебудь? — ласкаво сказала Сонька.

— Не хочу, — сказав Кметь.

— Чого там не хочеш? Я тобі одріжу паски.

І Сонька полізла в скриню, вийняла відтіля шматок білого хліба й подала його чоловікові.

— На, візьми.

Кметь машинально взяв хліб і положив його в рот. Проте проковнути не міг; він раптом згадав, що йому вже треба йти туди.

Зліз з печі й вийшов на ганок. Дві-три останні години він зовсім не думав про те, що йому треба зробити. Але зараз думки насіли на голову й не давали йому спокою.

Небо було чисте й прекрасне. На горі, де стояла церква, метушились люди. Дзвонили одноманітно, розмірено. І знову пригадав Кметь молодечі літа: і далеку церкву, і старого дячка, і дівочі жарти біля церковних воріт. Навкруги було тихо, і лише від заводу йшов глухий, здавлений гул. Десь угорі кричали гуси.

Кметь подумав про Соньку, про сина, потім згадав слова Кирпаневої жінки. "Вона вважає мене за чесного чоловіка". І знову було тоскно.

— Ну, вже час іти, — мало не голосно сказав він і попрямував з двору. Але на воротях зупинився: він згадав раптом, що не має сірників. "От штука" — криво всміхнувся він: "іду на таке діло, а про головне й забув".

Отже, треба було вертатися в хату, і Кметь пішов до дверей.

Жінка вже лежала на ліжку. Вона була вдягнена, мабуть, думала йти до заутрені. Каганця було прикручено.

Сірників Кметь ніяк не міг знайти — Сонька, мабуть, сховала їх. Подивився на жінку: заплющені очі, очевидно, спить. Постояв серед хати, потім несподівано для самого себе ліг на стілець.

Як довго він пролежав, Кметь не пам'ятає. Та тільки бачить він, ніби жінка примружилась і дивиться на нього. "Це, мабуть, здається", — подумав він і перевів очі на підлогу.

Каганець скупно блимав. І знову одноманітно дзвонили на горі...

І знову Кметеві здалося, що дружина таки дивиться на нього. Він не витримав і спитав:

— Ти що, не спиш?

— Не сплю, — сказала зажурено жінка і підвелась.

Потім пішла до нього й сіла на стілець.

Кметь теж підвівся.

— Митька каже, слаба з тебе людина, — раптом якось глухо сказала Сонька. — От я, значить і надумала.

— Що ти надумала? — спитав Кметь і відчув, як йому знову заскеміло в грудях.

— Надумала, що з тебе слаба людина, — говорила далі Сонька й дивилась кудись убік. — І піду я, значить, од тебе. Це не Митька навчив мене. Сама я. Як можна жити, коли в тебе серце змінилось? Треба, значить, міняти життя.

Кметь здивовано подивився на Соньчине обличчя. Прожив він із нею половину свого віку, а ніколи йому й на думку не спало, що вона може говорити так. Тільки тепер Кметь помітив, що в неї вже не горіли щоки: позападали.

— Ти на мене не серчай! — казала зажурено жінка. — Це не ти ведеш життя. Я оце лежала й думала: хто веде життя? І не можу сказати, тільки голова болить. Іноді й найдеш винуватого, а потім подумаєш — ні. А що хорі ми, то правда. І ніяк ми не знайдемо ліків проти хвороби.

— Я не розумію, про яку ти хворобу говориш? — кинув Кметь і провів долонею по голові: так важко було од думок.

Сонька замислилась.

Під скринєю зашаруділа миша, знову на горі дзвонили одноманітно.

— Я й сама думала: яка та хвороба? Не болить — значить, не хвороба, а воно виходить, що болить, та тільки не так. Он що! Не вдарив би ти мене — я, може б, і не догадалась про це. Може б і вмерла, не пізнавши хвороби. А тепер от пізнала й радію з цього. Радісно мені, Мусію, стало, ніби я тільки що народилась на світ.

Сонька змовкла й додала рішуче:

— Тепер піду од тебе. І не серчай на мене, Мусію: не злоба мене виводить із цієї хати.

Вона поклала руку на Кметеве чоло. Рука її була холодна, і тому, що рука її була холодна, Кметеві стало легше. Сонька раніш його ніколи так не ласкала, і цей її несподіваний рух він прийняв, як щось надзвичайно приємне. І тоді ж він відчув, як здавило йому горло і раптом захотілось йому кинутись на ліжку, устроювати в подушку голову й заридати.

В цю мить кімната раптом задрижала, як під великим вибухом. Шипіння та рев розрізали тишу. На заводі переможно закричав гудок. Кричав довго, напружено. А коли знову стихло, Кметь відчув, як йому по щоках побігли теплі краплі. Почуття самотності відходило, і він уже пізнав біля себе людей з такими ж болями, як і в нього. І з жахом подумав Кметь, що він може зробити щось надзвичайно безглузде.

Він обережно одхилив Соньчину руку і, похитуючись, вийшов із хати.

Як божевільний, побіг він до заводу. Переліз через паркан, і, не оглядаючись, ускочив у пустельний цех. Зупинився. Стукало в висках і нічим було дихати. Плутаючись у темних лябіринтах, він ніяк не міг потрапити до резервуару з нафтою. Раз-у-раз чіплявся він у темряві за залізо, і воно, дзенькаючи, луною відходило під стелю.

"А як пакунка нема?" — з жахом подумав він. І тут же пригадав те шарудіння, що почув, повертаючись минулого вечора від резервуару.

"Все пропало!" — майнула думка, і він рушив далі.

Резервуару не було. Ніби провалився крізь землю. Кметь знав тут усі ходи й виходи, але зараз він так заплутався, наче перший раз попав сюди.

І справді: тут кінчається цех, тут повинна бути яма для шлаку. Але ні ями, ні резервуару не було. Ніби вже все провалилося крізь землю.

Так він проблукав із півгодини. Нарешті зупинився біля будівлі, що в ній пізнав сторожку, і тоді за мить був на тім місці, де поклав порох.

Кметь засунув руку під лист заліза й завмер: паунок і справді зник. Похолело серце, ще хуткіше забило в висках. І знову прийшло в голову шарудіння.

Тоді в розпачі він схопив залізний лист і з силою його одкинув. Присів і бігав пальцями по землі.

...І от, нарешті, з його грудей вирвалось зважене зідхання. Він найшов паунок.

І одразу йому полегшало, ніби велику вагу зняв він з себе. Звіряча радість закипіла в нім. Він почував себе так, ніби зробив великий подвиг.

Кметь ішов, нікуди не дивлячись, нічого не бачачи. На захід од пустельного цеху лязгало залізо: працювала нічна зміна. Десь шуміли "кукушки". Спотикаючись, Кметь поспішав уперед, далі, туди, де гримів і кулететив "дизель".

...А чорні хвості похмурого диму теж поспішали на захід і танули в ніжносиніх просторах весняного тривожного неба.

ПОМЕР БОРИС ТЕН

В Україні на 86-му році життя помер відомий поет, перекладач і мистецтвознавець Борис Тен (Микола Васильович Хомичевський).

Борис Тен багато років учився, працював у культурно-освітньому та музичному училищах, викладав латинську мову у вищих учбових закладах.

Перші поезії надрукував 1923 року. З того часу активно виступав як перекладач. Його перу належать високохудожні переклади творів Есхіла, Гомера, Арістофана, Арістотеля, Ф. Шіллера та інших класиків світової літератури.

За переклади українською мовою "Одисеї" та "Іліади" Гомера 1979 року він удостоєний премії ім. М. Т. Рильського.

ДО ПЕРЕДПЛАТНИКІВ "НОВИХ ДНІВ" В АВСТРАЛІЇ

Я користуюся списком передплатників, який видавництво "Нові дні" прислало мені в березні 1981 року. Тому, що після смерті св. п. С. Криволапа деякі передплатники вислали гроші безпосередньо до видавництва в Канаду, а мені про це ще невідомо, я виписую посвідки згідно зі списком з 1981 року.

Щоб уникнути неточних дат вплати, прошу всіх передплатників присилати разом з передплатою вирізку з конверта, де крім адреси зазначено також до якого місяця й року вплачено.

Всім боржникам вишлемо попереджуючі листи й якщо не розрахуються, то висилку "Нових днів" буде припинено, а прізвиська боржників оголосимо в журналі. Сподіваємося, що таких буде небагато.

З пошаною до всіх
Т. Мироненко, представник "Нових днів"

Петро ГОЛУБЕНКО

ТРАГЕДІЯ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

Історію творять видатні історичні особистості; вони, як актори, грають свої ролі. Цікаво приглядатися до їхньої індивідуальної гри на історичній сцені.

З листа українського історика Юрія Бадзя

1. СЛОВО ПЕРЕД ЗАВІСОЮ

Життєвий і творчий шлях Миколи Хвильового склався драмою. Розвитком подій і боротьбою героя драма переросла в трагедію. Трагедія Хвильового нерозривно й органічно пов'язана з історичною драмою України, з трагедією українського народу. Самогубство Миколи Хвильового 13 травня 1933 р. було одним з епізодів трагічних подій 1932-1933 років, які виявилися масовим терором Москви в Україні і страхітливим голодом. У цьому зв'язку видання четвертого тому творів Миколи Хвильового має актуальне значення. Вихід цього тому припав на відзначення п'ятдесятиліття обох трагічних дат в історії українського народу.

Видання творів Миколи Хвильового на еміграції є вагомим і зримим досягненням для збереження української культурної спадщини, яку нищать в Україні теперішні спадкоємці російської імперії. Крім цього громадська і літературна діяльність Миколи Хвильового органічно пов'язана з історичним, політичним і культурним процесом його доби і являє собою велику історико-пізнавальну вартість. Він був безперечно тією особистістю, яка стає речником народу, впливає на громадську думку і грає в історії свого народу історичну роль. Приглядатися до його гри на історичній сцені не тільки цікаво, а й повчально. Літературна спадщина Хвильового кидає яскраве світло на політичні і культурні взаємини України з Москвою. Основні проблеми цих взаємин не тільки не втратили гостроти, а набрали ще більшої у нашому часі. Це робить Хвильового з його ідеями і думками нашим сучасником. Сьогодні він незримо присутній в лавах борців за національні і людські права українського народу. Його "думки проти течії" з 20-их рр. перекликаються з думками інакодумців нашого часу.

Життєвий і творчий шлях Миколи Хвильового складний і суперечливий в такій же мірі, як складною й суперечною була дійсність в Україні в його добу в зустрічі і сутичці двох революцій — української національної і російської жовтневої в ідеологічному її оформленні більшовизму. Хвильовий зформувався ідейно в українському національному відродженні, але після воєнної поразки Української Народної Республіки і окупації України більшовиками вступив до Комуністичної партії більшовиків, щоб брати активну участь в революційних подіях свого часу в Україні. Сприля цьому тодішня ленінська національна політика з її гаслами права народів на самоозначення аж до відокремлення і утворення самостійних на-

ціональних держав. Згідно з цим гаслом і беручи до уваги національне відродження України після лютнезої революції в російській імперії, новий більшовицький уряд Леніна в Петрограді у грудні 1917 р. іменем "совета народних комиссаров" визнав Народну Українську Республіку і її право цілком відокремитись від Росії. Але разом з цим Рада Народних Комісарів своїм ультиматумом за підписом Леніна і Л. Троцького оголосила війну визнаній Українській Народній Республіці, обвинувачуючи українську Центральну Раду в тому, що вона, "прикриваючись національними фразами, веде непевну буржуазну політику..."

Жертвою цієї ленінської тактики одною з перших і стала Україна. Трагедія українського народу обумовлена агресивною імперіялістичною політикою Москви у відношенні до України. У цьому зв'язку виникає питання співвідповідальності у цій трагедії українських комуністів, у тому числі й Миколи Хвильового і всіх тих, які й сьогодні допомагають партії боротися з українським націоналізмом. Саме тому питання оцінки Хвильового і визначення його ролі і місця в українській історії набрало такої гостроти, зокрема серед українців на еміграції. Тому й видання творів Миколи Хвильового має не лише літературне, а й громадське значення, а також і наукове, для дослідження української історії.

Микола Хвильовий для багатьох наших сучасників є контроверсійною і загадковою постаттю. Загадка Хвильового у складності відповіді на питання, яку позицію займав він у боротьбі двох сил в Україні, чим викликано його самогубство і яке його значення в тодішній історичній ситуації? По-різному сприймалася його громадська і літературна діяльність, не однаковим уявлявся його внутрішній духовний образ, загадковим було його перевтілення в різні ролі, тому часто протилежними були визначення його ідеології і світогляду, еволюції його поглядів. Усе це ставить трудні і відповідальні вимоги перед авторами вступних статей до видання його творів. Читач сприйме це видання сьогодні із загостреною увагою: з якими ж настановами видаються твори Миколи Хвильового сьогодні?

Переглянувши вступні статті до перших трьох томів, маємо враження що розбіжності в оцінці Хвильового належать вже минулому. Роля Хвильового в українському культурному і літературному процесі оцінена без застереження позитивно. Видавництво "Смолоскип" у передмові до першого тому, пояснюючи потребу видання його творів, відзначає, що для нового покоління нашого часу, яке стає в обороні національних прав свого народу, Микола Хвильовий є символом відваги, національної чести й патріотизму. "Це наше перше видання його творів буде найкращим пам'ятником цьому передчасно загнаному Москвою в моголилу українському письменникові".

Головним редактором видання творів Миколи Хвильового є Григорій Костюк, вісімдесятиліття якого відзначено в листопаді 1982 р. Серед заслуг і здобутків ювіляра в ділянці літературної критики і досліджень культурного і політичного процесів у пореволюційній Україні видання тво-

рів Хвильового є чи не найбільшою заслугою. Йому належить вступна стаття до першого тому, у якій ґрунтовно розглядається життя, доба і творчість Миколи Хвильового. Знаючи Григорія Костюка, як безпосереднього свідка діяльності Хвильового, зокрема в останній період його життя і діяльності в літературній організації "Пролітфронт", читач із подвійним зацікавленням сприйняв образ Миколи Хвильового як письменника і як людини в зображенні нашого ювіляра. Заключним акордом у зображенні образу Хвильового є слова про значення і внутрішній зміст самогубного пострілу 13 травня 1933 р.: "Демонстраційний постріл у скроню 13 травня 1933 р. перекреслив усі попередні вимушені каєття Хвильового й категорично ствердив, що з того моменту його "дух неспокою", його візійна віра в велике майбутнє його "божественно-незрівняної країни" почали жити новим власним життям, ім'я якому — безсмертя. У цьому історичне значення трагічного акту 13 травня 1933 р."

У вище наведеному ствердженні є ясна відповідь на питання, які для декого все ще лишаються спірними: хто знищив Хвильового і в кого був постріл 13 травня 1933 р.? А щоб не лишалося сумніву, Григорій Костюк закінчує свою статтю словами Володимира Винниченка, який про саможертвенний акт самогубства Хвильового сказав: "Такий спосіб був єдиний у його обставинах: самогубство, самогубство як зойк, як пересторога, як демонстрація, як лозунг, як заповіт".

Запам'ятаймо ці слова. Вони допоможуть нам глибше зрозуміти трагедію і велич Миколи Хвильового"*

2. НА АРЕНІ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Своєю творчістю і громадською діяльністю Микола Хвильовий є органічним явищем в українському духовному житті і в українській історії. Його твори наповнені всіма пахощами української землі, його уява прикута до історичної долі українського народу. Сучасність він розглядає у пов'язанні з історичним минулим України. На цей глибокий історизм і український характер його творчості звертала свою увагу офіційна партійна критика, розглядаючи їх як вияв українського націоналізму. У цьому відношенні є показовою стаття офіційного речника партії Андрія Хвилі під назвою "Куди ведуть дороги шведських могил", яка була надрукована в журналі "Життя і революція", 1933, чч. 8-9. Це був рік великого, штучно організованого голоду в Україні і самогубства Миколи Хвильового. Це кидає яскраве світло не лише на причину і обставини трагічного пострілу Хвильового 13 травня 1933 р., а й на страшний злочин Москви у відношенні до українського народу, і вказує, де є джерело і спонуки народобивчої політики нових спадкоємців імперії.

Андрій Хвиля звертає увагу своїх читачів на цю прикованість Хвильового до історичного ми-

*) Микола Хвильовий, том I, 1978, стр. 106

нулого України, зокрема на те, що Хвильовий уявою і думкою часто звертався до образу Мазепи і "шведської могили", яка виросла після бою під Полтавою. Ця могила, очевидно, викликала у Хвильового думки, які московські наглядачі в Україні звичайно називають думками українського націоналізму. Хвиля переказує ці думки такими словами: "Коли б не поразка під Полтавою, то й Україна не була б більшовицькою. Бо, мовляв, у 1709 р. під Полтавою (вдруге після Б. Хмельницького) була зроблена ще одна спроба збройною рукою зробити Україну самостійною державою. На думку українських панів націоналістів, у 1709 р. припинено було державне життя України, яке потім спробувало відновити Центральна Рада, Петлюра, гетьман. Ось чому так урочисто згадують українські націоналісти про Мазепу".

Чи не тому ж згадує про Велику Шведську Могили і Микола Хвильовий і чи не є втрата української державності в наслідок воєнної інтвенції російсько-більшовицького уряду Леніна 1918 р., причиною і джерелом всіх лих, яких зазнала Україна після встановлення в ній советського окупаційного режиму? Так міг подумати читач під враженням статті "Куди ведуть дороги шведських могил". Андрій Хвиля перехоплює цю думку своїх читачів і розкриває, який сенс має звернення Миколи Хвильового до українського минулого. Микола Хвильовий виходить на шведські могили для того, щоб "очима ідей цих могил дивитись на сучасну радянську Україну. І що ж він бачить? Бачить Україну "на глухій шляху", "темне село" бачить, як на обрії "жєвріють могили", як над степами України гойдаються шуліки, бачить хуртовину, вітри — якийсь чад, сумбур ходить по селах і виють собаки по селах, дим, — "над Україною завжди був дим, і вся вона задимилась у повстаннях і задимилась у муках..."

Усе це Андрій Хвиля переповідає цитатами із творів Хвильового і читач, вражений, мимоволі думав про дійсність 1933 р., коли вили вже не собаки (бо їх поїли), а вили конаючі по селах і містах, мордовані голодом, люди. Далі автор статті "Куди ведуть дороги шведських могил" переказує погляди Хвильового словами з його творів так: "Коли пройшла "синя баталія громадянської війни", в якій мала відродитися Україна, ніщо не змінилося на краще. "З'їли сучі сини революцію", а "лозунги 1917 р. стали фарисейством і матеріалом для спекуляції". Тоді Хвильовий повернувся обличчям до шведських могил, які нагадують йому той шлях, що пропав під Полтавою 1709 р. — шлях до самостійності України. Але не на те повертається письменник до полтавських подій, щоб сумувати і зідхати над долею України, тільки на те, щоб пригадувати землякам, де їм шукати тієї дороги, що нею Україна має вийти на "історичні шляхи". Звідти, з-під Полтави, треба починати "історичні ходи" України".

Що так дивився Микола Хвильовий на дійсність у поневоленій Москвою Україні, свідчить вся його літературномистецька і публіцистична

творчість. Про це свідчить і його гасло "Геть від Москви!" Нечуваний в історії масовий терор проти української, національно мислячої інтелігенції на початку тридцятих років і перехід від політики "українізації" до політики русифікації, штучно організований судовий процес над неіснуючою СБУ, а потім і штучно організований голод для винищення українських селян, як основи української нації — усе це взаємно пов'язані частини диявольського плану ліквідації українського народу, як нації, і перетворення України на невід'ємну частину Росії. Так розв'язує Москва національне питання в Україні.

Микола Хвильовий згинув у боротьбі проти такої національної політики Москви щодо України і цим назавжди закріпив своє важливе місце в українській історії. У трагедії Миколи Хвильового розкривається історична трагедія України після революції 1917 р.

Прологом драми життя Хвильового стала українська національна революція. Відроджену в революції Україну поет Павло Тичина привітав закликком: "Відчиняйте двері — Наречена йде!". Такою її зустрів і Микола Хвильовий. Образ України-Нареченої, молоді, бо щойно відродженої нації, глибоко увійшла у свідомість письменника і став центральним образом його художніх творів і публіцистики. Це не було лише літературно-естетичне замилювання. Наділений від своєї національної природи лицарською вдачею, Микола Хвильовий в роки української національної революції став із зброєю в руках на службу своїй Нареченій. Героїчно-лицарський ідеал громадської людини був для нього зразком і він його дотримувався як у своїй літературно-публіцистичній, так і громадській діяльності, скерованій на відтворення цих духовних вартостей в українській літературі і в житті України. З юнацьких років обрав свій шлях активного діяча на арені української історії.

З творів Хвильового і його громадської діяльності ясно бачимо, з якого джерела йде патос його змагань і боротьби. Цим джерелом було духовне піднесення і національна романтика українського відродження, пробудженого в революції 1917 р. В його пам'яті глибоко запали і залишились події української національної революції і пізніше у своїх творах він буде згадувати, "як гриміла, як народжувалась молода епоха, йшла духмяна романтика і нечутно ходили в борах тіні середньовічних лицарів". Серед тих лицарів був і Микола Хвильовий. Уже тоді виявилась його активна громадська вдача з нахилом до провідництва і тому був ватажком партизанського загону "вільних козаків" Української Народної Республіки під жовтоблакитним прапором на службі українського відродження. Уявляв себе лицарем молоді, відродженої нації — своєї Нареченої і став її лицарем. За неї він підставляв свій важкий щит і боровся своєю романтичною шпагою. Вона була колом його емоцій і роздумів, центром образної системи його художніх творів так само, як патос українського національного відродження став джерелом його бойових памфлетів. Його молодість збігалася з молодістю йо-

го молодій відродженій нації. Неповторний час!
"Пройдуть віки, найдуть свою змушність, пізнають радість і журу твоєї прекрасної землі, відійдуть по древній дорозі в небуття, але ніколи не повториться народження твоєї м'ятежної нареченої". "І я, романтик, закоханий у свою наречену, знову бачу її сіроокою, гарячою юнкою з багряною полоскою на простріленій скроні. Вона затулила рану жмутом духмяного чебрецю і мчить по ланах часу в безсмертя. Чи наздожену її — свою сірооку, м'ятежну наречену?..."

Зав'язкою трагедії Миколи Хвильового стала конфліктна історична ситуація, яка склалася в наслідок агресивної імперіалістичної політики російських більшовиків у відношенні до України. Марксоленінська ідеологія більшовизму, у поєднанні з традиційним російським імперіалізмом і великодержавним шовінізмом, стали джерелом великої історичної трагедії українського народу, яка стала трагедією також і Миколи Хвильового. Війна нової більшовицької Росії проти відродженої української держави закінчилася воєнною поразкою Української Народної Республіки. Ленінська національна політика виявилась у тому, що завоювання і окупація України прикривалися "визвольними гаслами" права націй на самоозначення і допомоги російського народу українським робітникам і селянам у боротьбі з буржуазією.

Окупація маскувалася українськими національними назвами, а чужа влада — іменами українських комуністів. Українську державність, здобуту в українській національній революції, не можна вже було скасувати, її замінено українською радянською державою, лишаючи на деякий час навіть стару назву УНР, і лише пізніше прийнято нову назву УРСР. Назву Генерального Секретаріату Української Центральної Ради змінено на Народний Секретаріат більшовицького уряду. Замість "вільних козаків" УНР утворено частини "червоного козацтва". Це було потрібно для закріплення радянської влади в Україні. Пізніше цей тактичний маневр застосовано у формі українізації державного апарату УРСР і в розвиткові української культури. Така ситуація у новоствореній УРСР сприяла активізації українських національних сил, які потерпіли воєнну поразку. Склалося переконання, що "радянська влада взяла на себе історичні завдання українського народу", себто розбудову української державності і всебічний розвиток української культури. Таке переконання, чи може, лише таке бажання, висловив навіть Михайло Грушевський, один з головних будівничих Української Народної Республіки, який повернувся із закордону. Пізніше Микола Хвильовий також визначить "змішування (утотоження — П. Г.) національної політики партії з мазепинством" як головне джерело націоналістичних ухилів і зокрема як примітну рису хвильовизму. Про те, що національне питання в ідеології російських більшовиків було питанням лише тактики, а не програми для здійснення — над цим з українського боку ніхто не думав. Була надія і віра в перемогу українського відродження і в радянській державі. Було прагнення здобути реванш на ідеологічному і культурному

фронті. У цьому був головний зміст і патос українського політичного і культурно-історичного процесу в Україні 20-их років.

Це дуже швидко помітила пануюча влада РКП в особі Кагановича та інших наставників, надісланих з Москви в Україну. У самій КП(б)У українські комуністи були в меншості і на них дивилися з підозрою і недовірям, як на осіб, заражених українським націоналізмом і неповновартісних комуністів.

(Закінчення в наступному числі)

Ол. ЗАПОРІЗЬКИЙ

ЕЗОП І КРЕЗ

"Який ти бідний!" — Крезові Езоп
Сказав раз. "Бідний? —
здивувався той. — Було б
Цікаво, друже мій, узнать ім'я
Хоч одного багатія,
На статки та мастки більшого, ніж я!"
"Назви, — Езоп йому на те, — мене —
І ти вже знатимеш ім'я одне".
"Ха-ха!" — Крез реготом гримким
Загоготів... Пройшли віки.
І де ж багатство Крезове?
Нема. Пропав і слід.
Езопове ж — як весен рясноквіт.

НА ЛІТАКУ

Чи бачили ви чудасію отаку?
Свого дядечка, Луку,
Запер під самі хмари Гнат на літаку.
"Диви! Диви! Чи не мана?
Та що ж бо то внизу отам за сторона? —
Уткнувши носа у віконце літака,
Перегукать пропелера силкується Лука. —
Ото так села, то міста! Ото так, так!
Ані калюжки вам, ні кізячка, смітинки,
Рівенькі вулиці... ну, просто мов картинки!
Чи не перемахнули ми кордону пак?"
Та ось літак
Обнизився і пуць на ячменище.
Лука наш знов од подиву аж свище:
"Ну, ти скажи! Неначебто здурів...
Не упізнати наських сіл і хуторів-..."
"Тут, дядечку, — озвався Гнат-пілот,
Усмішкою на три вершки розтягши рот, —
Тут ось бо що, як розкумекать:
Усе здасться кращим іздалека."

У ПАМ'ЯТЬ ОЛ. ЗАПОРІЗЬКОГО

У 15-ту річницю смерті бл. п. байкаря Ол. Запорізького складаємо 25.00 дол. на пресовий фонд ж. "Нові дні".

Оксана і Надія Сеники

Степан Ю. ПРОЦЮК

ЕКОЛОГІЧНА ДЕМОГРАФІЯ

(Нові шляхи біології та генетики в демографічних дослідженнях)

Конфлікти вчених різних ділянок науки з державними установами чи просто "власність імуцими" не належать до рідкісних випадків. Навпаки, від початків історії людства, совість і правдолюбність багатьох видатних представників наукової думки приводила їх до зіткнення з інституцією держави, або частіше з т. зв. "вождями" нації. Досить тут згадати таких, як Сократ, Овідій, Цицеро, Томас Мур, Галілей чи хоча б наші Шевченко і Франко.

В нових часах особливо багато прикладів трагічних конфліктів учених із владою трапилось і трапляється в диктаторському СРСР. Багато відомих людей, часто академіків і вчених світової слави, розплатились в СРСР життям за свої погляди "несумісні" з вимогами влади, а багато зазнали жорстокого гоніння. Треба сказати, що це траплялось не лиш у Києві чи Харкові, але і в Ленінграді, Москві та в інших містах совєтської імперії.

Поряд із свого рода лібералізацією режиму за Хрущова, а частково й за Брежнєва поширилась думка, буцімто в цих умовах випадки репресій щодо вчених стали неможливі, а принаймі рідкісні. Проте дійсність не підтверджує цих ілюзій. Ось деякі випадки, що трапились уже недавно: Ще в 70-тих рр. відомий російський біолог та етнограф Л. Н. Гумілев¹⁾ передав до видавництва Академії наук СРСР свою велику тритомну монографію п. з. "Етногенеза і біосфера Землі". Як відомо, проблема етногенезу взагалі є дуже делікатною в СРСР, бо вона прямо заторкує питання пізньої появи російської народності та питання її стосунків до інших етнічних груп, особливо на ранньому етапі історії. Вона заторкує теж, як покажемо далі, і сьогочасну напрямну партії щодо злочасного "злиття народів".

Наукова рада видавництва АН СРСР "Наука" продержала манускрипт праці Гумілева декілька років і, не дивлячись на інтервенцію таких учених-демографів, як Ю. В. Бромлей, Б. Ц. Урланіс чи Б. А. Рібаков (історик), так і не затвердила плану друкування праці. Її здепоновано в архівах Науково-дослідного інституту наукової інформації (що видає відомі серії т. зв. "Реферативного журналу" (абстракти-резюме наукових книг та статей) так, як депонують дисертації на наукові звання. Результати праці Гумілева так і залишились би невідомими суспільству, якби не вчений Ю. М. Бородай (Інститут фізіології АН СРСР), який оприлюднив принаймі деякі тези Гумілева у своїй блискучій статті п. з. "Етнічні контакти й довкілля", надрукованій у журналі "Природа", Но. 9, за вересень 1981 р.²⁾

Тези Гумілева і Бородай надзвичайно цікаві й цінні. Їх важко з'ясувати в короткій статті, але в основному вони ділять етноси (народи, нації) на такі, що руйнують природу і природний біг речей, і такі, що їх зберігають. До народів, що вирізняються руїницькою роботою Гумілев і Бородай зараховують ті, які постали з перемішання різних етнічних груп і, позбувшись своєї національної чистоти, ведуть грабіжницьку (в оригіналі "хищническую") практику, стають аморально-агресивними, прямують до знищення кожної логічної і моральної системи. Тому згадані вчені називають етноси, що постали із змішання неповноцінних та ціннічно-шкурницьких елементів інших народів *антисистемними*.

Особливо цікаво підкреслити, що базою постання таких антисистемних етносів Гумілев та Бородай вважають *мішані подружжя*, себто *екзогамію*³⁾. Приведемо тут їх твердження в оригіналі: "в смешанном браке два разных этнических ритма накладываются друг на друга и тогда возникает своего рода какофония, которая в рамках одной семьи реально воплощается в детях, ассимилирующих *несовместимые* разнохарактер-

¹⁾ Лев Миколайович Гумілев народився 1918 р. в Царському Селі біля Петербурга. Після закінчення Історичного факультету Ленінградського університету працював музейним експертом в Ермітажі, а в 1961 р. одержав звання доктора історичних наук і став викладачем **етнології** в Ленінградському університеті. Написав багато книг з етногенезу азійських народів. Проте циркуляція багатьох його праць про етногенезу як циклічний екологічний процес є обмежена в СРСР, вони відоміші закордоном, де були перекладені (напр., "Рання історія турецьких племен", Варшава, 1972, або книга "Наука про етнос" Будапешт, 1978). Проте і в СРСР Гумілеву пощастило надрукувати деякі статті, зокрема в журналі "Природа" Но. 1 (1970) та Но. 12 (1978), а також у "Вестнику Ленінградського університету", Но. 12(1971).

²⁾ Треба сказати, що журнал "Природа" став в СРСР платформою т. зв. "енвіронменталістів", прихильників екологічної рівноваги між природою та діяльністю людини. Між іншим журнал "Природа" одним із перших в СРСР розкрив факти згубної дії дніпрових водоймищ, південно-української ірригаційної системи, знищення побережжя Криму, забруднення Озівського моря та шкідливих лісорубок у Карпатах.

³⁾ У нас переважає погляд, що мішані подружжя є чимсь прогресивним та що вони є в більшості зумовлені konieczністю. Тимчасом явище мішаних подружжів є **глобальною**, не лиш українською проблемою. У нашій статті ми хочемо показати, як дивляться на цю проблему не утилітарні соціологи, а видатні сучасні біологи та природознавці-філософи. Очевидно, ми маємо на увазі в першу чергу ситуацію на рідних землях, але ситуація в США, Канаді чи, скажемо, в Англії та Німеччині ніяк не відрізняється якоюсь "специфічністю" від ситуації в СРСР. В аналізі глобальних явищ є недопустимо застосовувати "подвійні стандарти".

ные, поведенческие стереотипы и установки ро-
диделей”⁴⁾.

Нам видається, що важко було б знайти точнішу і правдивішу характеристику “нової радянської людини”, яку пропагує зараз компартія, а докладніше самозвані ідеологи партії. У висліді цієї політики змішування народжуються руйнівні антисистеми. Тут знову даємо слово авторам: “Когда окинешь взглядом историю антисистемных идеологий — становится жутко. Это концепции-вампиры, обладающие свойствами обратной (— перевертнів) и целеустремленностью поистине дьявольской”.

Треба подивляти відвагу автора, який науково обґрунтував та висловив таку тезу. Алюзія до СРСР, до програми Кремля на зовнішньому та внутрішньому відтинках є аж надто очевидною. До речі, у своїй праці Ю. Бородай пише виразно, що, на щастя, бунт антисистемних ідеологій, який міг би призвести цивілізацію до загибелі, викликав як реакцію відродження гуманних сил, що емоційно намагаються спасти людство. За російським оригіналом ця теза звучить так: “В результате некоей мутации которая создает у части членов этноса повышенную активность-пассионарность⁵⁾ возникает новый, чистопородный, замкнутый этнос, который берет на себя авангардную роль в дальнейшем развитии человечества или той его части, которая обитает в данном районе”.

Як вказують заголовки праць Гумілева та Бородая, автори виходять у своїх залаженнях та аналізі етногенезу з глибоких біологічно-екологічних міркувань. Тих, які до питань етногенезу хотіли б застосувати впливи лише економічних факторів чи еволюції виробничих відносин, автори називають вульгарними соціологами—стремлящими всюду увидеть классовую борьбу”. Ми привели головні висновки авторів, бо ж багатотомна монографія Гумілева обговорює власне дуже детально проблему етногенезу від самих ранніх початків людства, по через всі етапи старинної та середньовічної історії, аж до наших днів. Його праця нагадує до деякої міри праці англійського історика А. Тойнбі, що також глибоко проаналізував “ідеології”, а точніше світові релігії — гелленізм, іудейство, буддизм, християнство та різні їх відміни і підкреслює, що в усіх цих релігіях-ідеологіях якраз християнство виявилось оригінальною і позитивною системою. Висновок Л. Н. Гумілева тут дуже “неблагонадійний” з точки погляду комуністичної, а тим більше більшовицької доктрини. Він думає, що від загибелі рятує людство якийсь могутній імпульс, який протидіє розповсюдженню аморальних, нищівних антисистем на Землі. За текстом Гумілева: “Эта некая сила разлитая во Вселенной и от случая к случаю ‘накатывающаяся’ на те или иные человеческие совокупности, превращая их в этносы”. Таке формулювання очевидно дуже близьке як до теологічного, то ідеалістично-гносеологічному поясненні перебігу історії.

Ми знаємо, що комуністичний розгнуданий матеріалізм та цинізм викликав серед кращих прошарків населення СРСР реакцію в формі повернення до свого роду релігійності, містицизму

чи навіть фаталізму, але поява таких поглядів у колах учених Академії наук СРСР є явищем новим. Виявляється, що думки Гумілева та Бородая поділяють теж інші вчені, хоч роблять це не так виразно.

Звичайно, виступ Гумілева та Бородая скоро засудили політруки від науки в СРСР. Один із головних таких політруків, академік АН СРСР Б. М. Кедров, в № 3 (березень) 1982 “Природи” виступив з донощицько-погромною статтею, що найвиразніше нагадує подібні статті чорних часів сталінського терору в 1933-1939 рр. Кедров лається, як могли згадані вище вчені написати великі роботи про етногенезу “тщательно обходя Маркса”, а далі, що “фактор клясової боротьби в їх загальній концепції історичного процесу цілковито відсутній”.

Найбільше не подобається Кедрову теза Гумілева та Бородая про негативні результати змішування стносів прорядком пропаганди мішаних подруж та насильного накидування автохтонному населенню даної території світопоглядів окупантів-колонізаторів. Це дуже яскраво висловив Бородай, який каже: “На органическое и оригинальное мироощущение аборигенов (автохтонного населения) накладывается момент взаимного непонимания, крайне болезненно отражающееся на судьбах людей, попавших в столь сложную этническую коллизию”. Ця теза це просто клясична характеристика сьгоднішньої ситуації в Україні та в інших неросійських країнах СРСР, і навряд чи можна б цю характеристику краще сформулювати.

Як бачимо, існують в СРСР навіть серед видатних учених погляди, які на строго науковій базі критикують та відкидають директиви партії, спрямовані на творення якогось фіктивного і зовсім штучного “советського народу”, спрямовані на неприродне (антисистемне) і насильне вимішування національностей. Очевидно, слід визнати правильним погляд Гумілева та Бородая, що одним із найнебезпечніших і найхитріших шляхів, що ведуть до такого змішання, є мішані подруж-

⁴⁾ В усіх цитатах із праць Гумілева та Бородая підкреслення є **наші** (С. П.)

⁵⁾ Нам видається, що термін “пассионарність” за контекстом всієї праці автора є співзвучним із терміном “ідеалізму”, а докладніше емоційного ідеалізму. Тут цікаво підкреслити, що хрищення Руси в 988 р. Гумілев окреслює не лише як виразне зміцнення візантійських етнокультурних впливів у Києві, а взагалі як **позитив** експансії християнства. Ба, що більше, Гумілев висуває твердження, що християни, які давали себе вбивати, вийшли переможцями, тоді коли, наприклад, старі германи, як предствники т. зв. антисистемного етносу, і які вбивали других, всі самі вигинули до пня на території латинської (римської) імперії. Тут, між іншим, Гумілев посилається на т. зв. Другий закон термодинаміки в природі та на принцип гомеостазу (див. Etnogeneza czyli o cyklicznym rozwoju ludzkości, інтерв’ю Гумілева з Віктором Осетинським в “Культурі” (Варшава) від 1. квітня 1979 р.)

жя, а також штучно підсилювана *урбанізація* країни. Тут мусимо сказати, що і наші українські демографи (чи взагалі соціологи) чи дома, чи навіть на еміграції не догледіли згаданої небезпеки, а можливо з якихось *персональних* причин її не хотять бачити. Всю вину за денаціоналізацію воїни кладуть здебільш на адміністративні заходи окупаційної влади і на політичну "пресію".

Варт нагадати, що дещо подібні міркування щодо аномалії вимішування етносів були висловлені ще в 20-тих рр. російськими вченими А. М. Деборіним та В. М. Аптекарем (були членами т. зв. Комуністичної академії), а також відомим істориком М. Н. Покровським, та їх тогочасними дослідниками⁴⁾. Вони теж обстоювали тезу про *органічне* виникнення та існування народів; арсенал науки збагатився з тих часів надзвичайно важливими новими відкриттями, зокрема в секторі порівняльної лінгвістики та археології, а тому сучасні вчені вживають окреслення *біологічно-екологічна* етнологія.

Поспільний і винятково брутальній реакції академіка Кедрова треба все таки дивуватись. Він же ж дуже стара людина і вже з огляду на його вік йому не личить писати донощицьку статтю. При чому, по привычці, він і тепер послуговується прийомами сталінських часів. Бо тільки донощик і бездушний політрук може сказати, що праці Гумілева та Бородаєва (цитуюемо): "непосредственно протистоят линии нашей партии и государства на всемерное сближение наций и на перспективу (?) в едином социалистическом человечестве". Це ясна погроза репресій проти обвинувачених учених. Але з другої сторони це добре, що Кедров так виразно проговорився, тепер принаймні знаємо точно, яке завдання поставлено перед колективом Відділення історії науки і логіки АН СРСР, а то й перед всією Академією наук Радянського Союзу.

Із наших особистих спостережень можемо ще додати, що Кедров тут власне підкопується під інших своїх колег в Академії наук, які його дещо відсунули і не дуже його долюблюють якраз із-за його крикливо-демонстративного советського "патріотизму".

Головним речником АН СРСР у питаннях світопогляду, матеріалістичної філософії та соціально-національних напрямних на майбутнє є сьогодні академік *П. Н. Федосєєв*, від багатьох років один із віце-президентів Академії. Значний дорадчий голос у згаданій проблематиці мають академіки *І. І. Мінц*, *М. Б. Мітін*, *Л. Ф. Ілічев*, з трохи молодших — *А. С. Богомолів*, *Ф. В. Константинов*, *А. Г. Єгоров*, *Т. І. Ойземан* і навіть наші "землячки" *М. Т. Йовчук* (із старих) та *В. І. Шинкарук*. Проте всі вони відмежувались від Кедрова, не дуже дають йому "заблизнутися".

Цікаво відмітити, що недавно відбулись в Москві два надзвичайно важливі з'їзди вчених: спільний Конгрес АН СРСР та АМН (Академії медичних наук) СРСР, в половині листопада 1980 р., присвячений всеціло питанням здоров'я населення СРСР⁵⁾, а другий — Загальні Збори АН СРСР в січні 1981 р. Згідно з точними звітами про ці два з'їзди, (що появились в офіційній АН

СРСР⁶⁾, виступали з доповідями та забирали голос у дискусії сотки найвідоміших учених СРСР. Проте даремно було б шукати між ними прізвища Кедрова, можливо він не брав взагалі участі в цих з'їздах. Тому Кедров, як то кажуть, вилазить зо шкіри, щоб приподобатись партійним "босам" і хоч перед смертю пролізти в якісь керівні органи. Але серед верхівки вчених його фігура є доволі одіозною, а його статті в "Природі", мабуть, припечатують його долю⁷⁾.

Треба додати, що думки, висловлені Гумілевим та Бородаєвим, належать до *передових* у сучасній світовій науці. Постанови про те, що протиприродним і амсральним є насаджування імперіалістичними народами своєї думки народам сусідам чи окупованим ними народам, вживаючи політичного або економічного тиску, винесено нещодавно на конференції міністрів культури 32 країн Азії та Африки, що відбулась в м. Котону (Бенін) в грудні 1981 р. а також на Конференції ЮНЕСКО в Мехіко в серпні 1982 р. Отже не дивно, що навіть в СРСР більш незалежні та прогресивні вчені поділяють ці погляди та намагаються запізнати з ними професійну інтелігенцію країни. Люди ж типу Кедрова інколи дістають відсіч навіть на "верхах". Така доля зустріла між іншими академіка *Н. П. Дубініна*, колегу Кедрова, який вийшов незручно із запереченням ролі біосфери природи на формування психіки людини, зате над-

⁴⁾ Тези Деборіна та Покровського мали частково вплив на погляди теж нашого відомого історика-соціолога Юрія Липи в його праці "Призначення України".

⁵⁾ В 70-тих та 80-тих рр. нарешті спостережено та описано ряд винятково негативних явищ в біології життя людини в СРСР, таких як зріст смертності немовлят, зріст смертності мужчин у віці 30-50 років, різкий спад народжень, зріст психічних захворювань, фізіологічна недоброяркісність дітей, народжених від батьків алькоголіків або ментально-незрівноважених, і зв'язані з цими явищами часті випадки злочинності та поява численних т. зв. асоціальних типів. (див. "Вестник АН СССР", No.4 (1981), ст. 10-106).

⁶⁾ див. звіт про з'їзд у "Вестник-у АН СССР", No. 7 (1981), ст. 11-116.

⁷⁾ Тут треба зробити дигресію до біографії Кедрова, яка пояснює його погляди, та відношення до нього інших учених. **Боніфатій Михайлович Кедров** народився 27-го листопада 1903 р. в Ярославлі. Академіком став він вже після упадку Хрущова в 1966 р. За освітою він хемік, але спеціалізувався в питаннях історії і філософії науки. Після закінчення Московського університету в 1930 р., завдяки позиції свого батька, він перебував в 1931-1941 рр. на "партійній" роботі, що в цих страшних роках означало, що він брав участь у насильній колективізації країни та в жорстоких чистках партії. У 1941-1945 рр. служив політрукком в армії. За чорних років Ждановщини (1947-1949), як вірний "сталінець", був призначений головним редактором "вичищеного" журналу "Вопросы философии", а в 1950-52 рр. переходив на пост режимного контролера в "Боль-

мірно наголосив ролі соціальних факторів, себто хотів іти безкритично по лінії партії, яка мріє про створення якогось аморфного, *анаціонального субститута людини*. Ми не можемо входити тут в деталі дискусії, яка почалась подібно як дискусія між Кедровим та Гумілевим, тепер уже не серед філософів, але біологів, а навіть фізиків. У цій дискусії йдеться в основному про те, що має більший вплив на формування індивідуальності (теж національної) людини: генетика (фізіологічні та біохемічні фактори) чи соціальні фактори? Дубінін надто безцеремонно виступив в обороні соціальних факторів, але засудив його, на диво, самий президент Академії наук СРСР А. Д. Александров на сторінках офіціозу Академії ("Вестник АН СССР", No. 7 (1981)). Пікантно відмітити, що Александров закинув Дубініну перекручування поглядів Маркса; треба теж підкреслити, що для форми "демократії" дано слово в цьому ж числі "Вестника" і самому Дубініну.

Ясно, що Гумілев та Бородай не єдині, за ними стоїть велика плеяда прихильників їх тез, а факт, що праця Бородай появилася в одному з найпочитніших журналів в СРСР має також свою вимову. Тут, між іншим, хотілось би згадати про повчальну книгу Н. В. Пилипенка п. з. "Необходимость и случайность в свете современности" (Москва, 1980, 263 стор.) Ця книга теж доволі широко й детально обговорює деякі закономірності еволюції людини як *мікрооб'єкту природи*. Пилипенко, хоч і обережно, віддає у процесі формування людини пріоритет впливам біологічних і фізіологічних факторів, які разом із факторами історичного розвитку визначають майбутнє кожного народу в оптимальному варіанті.¹⁰⁾ Історичний розвиток Пилипенко розуміє широко, а не як лише вияв соціальних змін, змін у виробничих процесах чи "боротьби класів".

У Пилипенка міцним відлунням звучать погляди відомого французького вченого та лавреата Нобелівської премії Жана Моно (Monod), який ще в 1970 р. надрукував у Парижі широкозвісну книгу під заголовком, який "позичив" собі і Пилипенко, а саме: "Необходимость и випадковость". Пилипенко начебто не завжди згідний з Моно, але факт, що він виразно говорить про еволюцію і майбутнє *народу-нації*, а не "общности людей", є знаменним. Окрім згаданих Гумілева, Бородай, Деборіна, Пилипенка, до прихильників екологічної інтерпретації постанов і розвитку народів належить подекуди і відомий вірменський учений *Е. С. Макарян*. Він розгляє етногенезу як адаптивну систему людства, як еволюційний процес, що впливає з пристосування людини до умов життя на даній території. Тому, згідно з Макаряном, існують *льокальні* різновиди етнокультурних традицій, а окремі етноси (Макарян, подібно до Гумілева, все ще "боїться" вживати термін *нація*) в історії людства є відповідниками різних біологічних видів в природі взагалі, як ось в тваринному чи рослинному світі. У глобальному, екологічному плані окремі етнічні культури є ізоморфними та ізофункціональними. Таким чином Макарян визнає за народами *біологічну самобутність*, а за соціально-економічними формациями лише

другорядну ролі. У такому контексті тези Макаряна теж власне піддають під сумнів "природність" еволюції в напрямку "злиття націй". Макарян видвигнув дуже цікаву концепцію т. зв. *сенофонду* кожної національної культури, від якого якраз залежать адаптивні можливості даного народу. Питання адаптації нації до нових соціально-економічних умов є, за Макаряном, питанням надзвичайно складним і насамперед вимагає прогнози *біологічних* та *льокально-історичних* (— національних) параметрів психологічної еволюції людини¹¹⁾. Як ми вже згадували, такий підхід був питомий деяким соціологам-філософам ще в ранніх 20-тих рр. (А. М. Деборін), а можливо він сягає корінням до поглядів дореволюційних вчених, таких, як Євген Вишняков і Володимир Пічета, які в своїх "Очерках русской

швей Советской Энциклопедии (БСЭ). Від 1946 р. теж викладач т. зв. "Академії суспільних наук" при ЦК КПРС. Із смертю Сталіна його відсувають від усіх постів, а повертається він до ласки аж із поворотом курсу Кремля на т. зв. неосталінізм (варіант російського шовінізму) десь біля 1970 р. У 1971 р. вертається до згаданої Академії при ЦК КПРС, а в 1973 р., з моментом повної перемоги доктрини Брежнєва, одержує пост директора Інституту філософії АН СРСР. Взагалі ж "із вдячності" з 1970 р. висулується владі як може, чого доказом є його публікації

Нехиті, а навіть погорда науковців СРСР до нього збільшена власне нехиттю до його *батька*. Б. М. Кедров це ж син Михайла Сергійовича Кедрова, дуже жорстокого *чекіста*, що ще до 1-шої світової війни був відомим терористом, а з 1917 р. включився повністю в апарат терору Москви.

Як бачимо, яблуко не впало далеко від яблуні, і батько Михайло К. і син академік Б. Кедров є на ділі політруками-чекістами. про що, до речі, говорять і советські джерела (напр., И. Викторов: Подпольщики, воин, чекист, Москва, 1963). Між іншим, доказом негативного ставлення наукового світу СРСР до Кедрових є факт, що в Большой Советской Энциклопедии 2-го видання (том 20, 1953) обох Кедрових викреслили з тексту. Вертаються на сторінки БСЭ в брежнєвський період, в її 3-му виданні (том 13, 1973 ст.14-15). Ця довгувата примітка про Кедрових показує, якого зразка люди сидять в керівних органах різних важливих установ в СРСР.

¹⁰⁾ Цей напрямок одержав в СРСР, зокрема в останніх роках назву "неоеволюціонізму". Бажаючи підбудувати науково пропоновану партією теорію про "злиття націй", радянські вчені натрапили на колосальні труднощі, до яких інколи самі признаються: див. інтерв'ю, дане академіком Ю. В. Бромлєєм, главою режимної школи радянських етнографів, Л. М. Різниченкові у "Вестнику АН СССР", No. 3 (1981) стор. 57-60.

¹¹⁾ Див. Е. С. Макарян: *Проблема целостной характеристики предмета истории культуры*, "История СССР", No. 6 (1979), ст. 12; також його: *Локальные исторические особенности культуры и процессы экологической адаптации*, "Вестник АН СССР", No.1 (1981) ст. 111-117.

истории (1908) розглядають проблему етногенезу росіян та їх національного характеру у вузькому пов'язанні із природою і способом життя в північно-східних велетенських лісах і болотах.

Вертаючись до Макаряна, слід сказати, що він свідомо або підсвідомо йде за новою манерою західних, зокрема німецьких соціологів та демографів (і етнографів). Вони також розглядають не так явища і феномени денационалізації чи "адаптації", як інтернаціоналізації у вузькому, особистому секторі, та негативи насильного чи приспешеного насаджування окремих національних культур на етнічно чужому їм ґрунті (див. Juerg Altweg: Die Kolonisierung der Koepe, "Frankfurter Allgemeine Zeitung", No. 191, 20. August 1982). А далі, вони вивчають наслідки таких процесів з етнопсихологічної точки погляду, і вже самі лише заголовки їхніх праць говорять про те, що вони мають на увазі (напр., Mario Erdheim: 'Die gesellschaftliche Produktion von Unbewusstheit' (Berlin, Suhrkamp, 1982), Hans-Juergen Heinrichs: 'Das Fremde verstehen' (Berlin, Qumran, 1983). Як бачимо, наголос покладено на явище "несвідомості" та чужості. Проте згадані вчені йдуть тут уже задалеко, бо з етнопсихологічної аналізи вони переходять інколи в т. зв. етнопсихіатрію, себто людину-продукт денационалізації чи "інтеграції" розглядають уже як предмет біологічної патології чи психіатрії. Усеж тут велика згідність з поглядами Гумілева та Бородая про антиприродність (антисистемність) змішування етносів.

Підсумовуючи, скажемо, що відрадним явищем є тут насамперед те, що дискусія про особливу вагу біологічних факторів в етногенезі втягає найвідоміших учених в СРСР, хоч підложжям для дискусії є така партійна теза про появу якоїсь нової, советської категорії homo sapiens. Як було згадано, дискусія навколо теми етногенезу народів чи народностей велась уже давно, в 20-тих рр. Пізніше вона була придушена політруками й терором. Виглядає так, що проблема етногенезу стає знову у фокусі уваги наукового світу. Вона втягає все ширші кола вчених, які під різними претекстами, часто в замаскованій формі, та з різних демонстративно-об'єктивних точок зору виступили, покищо відокремлено, з гострою критикою советського варіанту чи просто імітації злочасного американського melting pot (общего котелка).¹²⁾

Наша стаття була б незавершена, якби ми не згадали, що ідеї і теорії, наголошені в працях радянських біологів і етнологів є тісно пов'язані з ідеями деяких великих європейських учених, які теж вивчають питання етногенезу чи демографії. Вже згадуючи про Н. Пилипенку ми відмітили схожість його думок із думками французького генетика Жана Моно. Також у думках та тезах Л. Гумілева чи Ю. Бородая спостерігаємо значний вплив поглядів іншого великого французького мислителя Клода Леві-Стравса. У своїх глибоких демографічних, а насправді філософських працях, напр., "Les structures élémentaires de la parenté" він теж наголошує пріоритет біологічних і частково культурних законів "вимішування народів". Зокрема він підкреслює, що у виборі "ідеального" напарника можливості жінки (і vice versa) є стро-

го обмежені непорушними принципами фізики, біології і психології. При чому Леві-Стравс має на увазі справжнє подружжя, побудоване на законах природи і культури, а не його "модерний" субстрат, який він окреслює "емпіричним моделем" сьогоднішніх варіантних та ірраціональних життєвих "конечностей" (?). Спосіб підходу здебільша незадовільно освіченої людини до подружжя в країнах нового світу шляхом перманентного експериментування він називає псевдо-інтелектуальною, спекулятивною пригодою або ремінісценцією діточо-експлоративної поведінки примітивної людини в ранньому етапі історії людства. Наслідки такого наставлення до подружжя є ідентичними з насильницько-трагічними зрушеннями у "наверствовуванні" чужих собі і несумісних культурних штампів, блискучу аналізу яких дав Л. Гумілев. Леві-Стравс зовсім правильно відмічує, що нова "національно аморфна" людина хоче "перехитрити" природу та біологію. Навіть у термінології Гумілева та Стравса находимо паралелізм: Гумілев говорить про системні і протисистемні етноси, Стравс називає їх гармонійними (див. концепт демографічної "какофонії" в Гумілева). Аргументування Гумілева, Бородая, Пилипенка, Макаряна, Жана Моно, Леві-Стравса, Г.-Ю. Гайнріха, М. Ердгайма і багатьох інших відомих етнологів і генетиків на тему основних вартостей етносу і нації є прямою реакцією на соціально політичну пропаганду "змішування народів" чи концепцію нового "советського гомункулуса".

Побачимо, як дадуть собі раду з цією критикою советські апологети політики "злиття націй" та їх начебто опоненти, а насправді найближчі побратими — американські пара-антропологи та псевдоетнографи¹³⁾. Як би не було, демографічна по природі дискусія заповідається цікавою і повчальною, зокрема для нас, українців.

Н. Й. 11. 10. 82.

¹²⁾ Доцільно завважити, що теорії щодо примату соціально-економічних факторів у процесах адаптації народів (етносів) в нових "мультинаціональних державних формаціях" (за системою melting pot) народились давно якраз у США, і їх пропагують із великою агресивністю і сучасні американські не так етнографи, як передусім антропологи, деякі історики та філософи-теологи (не обов'язково християнського напрямку). Тут можна б згадати писання таких науковців, як М. Д. Салінс, Дж. В. Беннет, Е. Сервіс і ін. До речі, це якраз вони придумали на явище денационалізації злагіднений термін ітеративної (ступневої) інтеграції.

¹³⁾ Слід проте підкреслити, що й серед американських біологів є міцні противники всяких експериментів змішування етносів. Наприклад, майже ціле жовтневе число офіційозу Нью-Йоркської Академії наук ("The Sciences", Oct. 1982, статті: Джефрі З. Рубіна, Данієля І. Арнона, Фріленда Джудсона) перестерігає американську науку перед видуманими нею інтелектуальними "мишоловками", в які вона сама попадає і де находять кінець їхні "антисистемні" чи "антигармонійні" або прямо проти-природні гіпотези та теорії.

УКРАЇНСЬКІ ВІДГУКИ НА ПРОМОВУ ЮРІЯ АНДРОПОВА

Я маю на увазі відгуки в УРСР на ту частину промови Юрія Андропова на об'єднанім засіданні ЦК КПРС, Ради СРСР та Ради Російської Федерації 21 грудня 1982 р., присвяченим 60-річчю СРСР, в якій (частині) він говорив про національне питання. Про цю частину його промови я вже писав у статті-нотатці "Чого можна сподіватися від Юрія Андропова", що була надрукована в газ. "Українські вісті" з 27 лютого цього 1983 р. Та коли я виявив новий для цієї теми матеріал і, написавши статтю "Український відгук на виступ Андропова", надіслав її до тих же "Українських вістей", то редактор цієї газети чомусь уже не надрукував її. А що тепер надійшли до нас на еміграцію інформації про ще важливіші "українські відгуки" на оту промову Андропова, то я вважаю потрібним якось таки оприлюднити те, що я писав у статті "Український відгук на виступ Андропова", а теж додати до нього й згадані нові інформації. Спочатку я подам майже незмінений текст її, — пишу "майже", бо нема потреби переписувати перше речення з неї, а в її тексті будуть незначні зміни.

... Тепер я хочу написати про те, як відгукнувся на цю частину офіційні кола на Україні. На жаль, так, як, писавши першу нотатку, я не мав у себе оригінального тексту з України, а скористувався, сказати б, посередництвом іншого нашого автора, так і тепер я буду базуватися на цитатах, наведених у статті Анатолія Камінського "Пустословні (?) мовно-політичні зблиски (?) Андропова", надрукованої у "Свободі" з 23 лютого ц. р. (Я поставив знаки запитання ще в цьому заголовку, бо мова А. Камінського й у тексті дуже недосконала, зокрема в цьому тексті він ужив отого "зблиски", тобто назви світляного явища, у вислові "відлунні зблиски", в якому перше слово із сфери звуків). Але перше ніж перейти до розгляду цього "українського відгуку" я мушу заперечити хибну інтерпретацію в цій статті А. Камінського згаданої частини з промови Андропова. От він назвав ці "зблиски" Андропова "пустословними" (чому не "пустослівними"?), а, як це загально відоме, в СРСР кожне слово диктатора — закон. Згадаймо хоч би такий факт: коли М. Хрущов якось прибув на Кубанщину, де від грудня 1932 р. українська мова була заборонена, і в розмові з секретарем Крайкому, росіянином із прізвиськом на "-ов", сказав, що в тому краї живуть нащадки запорожців, а через те їхня мова не може бути забороненою, то після того по всьому краєві почали створювати українські бібліотеки, як про це тоді часто писав в українській пресі Василь Орел, між іншими, один з моїх товаришів-письменників з м. Дніпропетровського, який тоді вже жив на Північному Кавказі. А. Камінського "злякала" "форму-

ла" Андропова, що, мовляв, в СРСР національне питання... "успішно розв'язане, розв'язане остаточно і безповоротно"... Але цієї "формули" вживано в більшовиків від самого початку створення наприкінці 1922 р. СРСР, дарма що в її "рямцях" були різні "зигзаги" національної політики — українізація 20-х років, знищення її разом з українізаторами після 1933 р., яке тривало аж до "відлиги" 60-х рр., як також і ця остання виникла в її "рямцях". Не заперечив цієї "формули" й ліквідатор "відлиги" Леонід Брежнев, який залишив у своїй Конституції пункт про право союзних республік на вихід із складу СРСР. А тепер А. Камінський після отого "безповоротно", де я обірвав цитату, поставив середник (;) і навів дальші слова Андропова "вперше в історії багатонаціональний склад країни перетворився з джерела її слабкості в джерело сили й процвітання". Звичайно, ці його слова могли б бути "порожніми", якби Андропов не сказав далі так: "Життя показує, що економічний і культурний прогрес усіх націй і народностей супроводиться неминучим зростанням їхньої національної самосвідомості. Це закономірний, об'єктивний процес". А що Андропов, навіть як диктатор у цій "багатонаціональній країні" не може виходити поза рамці згаданої формули, то він перестерігає, щоб не допустити цього розвитку націй до виникнення в них "пихи й зарозумілості, зневажливого ставлення до інших націй". І продовжує: "А такого роду негативні явища ще трапляються. І було б неправильно пояснювати це тільки пережитками минулого. Їх живлять часто й наші власні (у тому тексті, що його я використав у своїй попередній статті, в тексті англійськомовного автора, замість "наші власні" сказано "російська нетолерантність" — В. Ч.) помилки в роботі". Далі в Камінського наведені ті важливі думки, які я в отій своїй попередній статті підкреслив. А з огляду на те, що читачі тієї моєї статті могли не читати, я мушу навести цю цитату й тут. "Цього, товариші, не можна замовчувати, мовляв, це неважливе чи не варте уваги... Треба мати на увазі все — ставлення до мови, до пам'яток минулого, до імпрегації історичних подій та способів, якими ми визначаємо сільські й міські території та райони, а також впливаємо на живі людські взаємини". Таких слів за Брежнева в СРСР ніхто не міг чути. А ще переконливішими вони стануть, коли я розгляну українські відгуки на ці слова (як вони, такі відгуки, могли бути і в інших республіках СРСР, на що, між іншими, натякає й Камінський).

Першим із тих відгуків, що дійшов до нас на еміграцію і що його розглядає в своїй статті А. Камінський (а від нього довідався й я) є стаття проф. Ф. Горовського, доктора історичних наук, надрукована в газ. "Радянська Україна" з 1 лютого цього 1983 р. під заголовком "Культура міжнародного спілкування". Ф. Горовський, згідно з наведеною в А. Камінського цитатою, визначає цю "культуру" як *суккупність принципів нових норм і критеріїв* (підкреслення моє — В. Ч.), якими повинно керуватися соціалістичне суспільство, й уважає її "основні риси на сучас-

ному етапі міжнародного спілкування... *зрілою інтернаціональною свідомістю* (підкреслення моє — В. Ч.)". І хоч далі А. Камінський наводить фразу Ф. Горовського, що це, мовляв, і є "розвинутим почуттям приналежності до єдиного радянського народу", то це також ще одна "традиційна формула", яка, залежно від "генеральної лінії партії" на якомусь етапі, має такий чи такий сенс, але найчастіше її уживають з епітетом "багатонаціональний". А. Камінський, згідно із своїм способом цитування, ставить після слова "народу" сполучник "і" (без лапок, а далі в лапках) пише: "виробленням навичок співжиття в багатонаціональному колективі". І ще пише Ф. Горовський, що це вимагає "продуманої, науково обґрунтованої національної політики, вищого рівня міжнародного спілкування". Він, Ф. Горовський, засуджує "різні національно-обмежені тенденції, як от недооцінка інтернаціональних успіхів соціалістичних націй, *утотожнення інтернаціоналізації з денационалізацією* (підкреслення моє — В. Ч.). Далі Камінський пише: "Переорганізуючись з Андроповим, Горовський водночас підкреслив, що важливим джерелом піднесення культури спілкування націй є максимальне використання *мовного фактора*, здійснення курсу партії на забезпечення рівноправності мов, що їх нараховується в нашій країні понад 130, на всіляке сприяння їх розвитку та взаємозбагаченню"... Звичайно, це останнє, "взаємозбагачення" не може не викликати в нас занепокоєння, бо при відсутності справжніх кордонів між республіками, при відбуванні військової служби не в своїй республіці, перекиданні "кадрів" тощо це неминуче означає русифікацію неросіян, а Горовський ще й не міг не написати про "створення необхідних умов для оволодіння російською мовою, яка природно увійшла в життя мільйонів людей будь-якої національності". Але наявність у його статті отого підкресленого в мене вислову "інтернаціоналізація, а не денационалізація" нагадує нам заголовок праці Івана Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?" написаної "легально" за "відлиги" 60-х років. Отим то й цей вислів у Горовського вже є ніби натяком на можливість якоїсь нової "відлиги". Має значення для такого сподівання й те, що Горовський покликається на факт "українізації" на Україні "понад 4 мільйонів осіб неукраїнської національності", які "визнали українську мову рідною або другою мовою, якою вільно володіють" (це дані за переписом 1979 р.). Він же навів важливу цитату з ст. В. Леніна "До питання про автономізацію або національності".

Ну, але в нас тепер є ще *другий, важливіший український відгук* на промову Андропова. Його подала у "Свободі" з 14 квітня ц. р. Пресова служба ЗП УГВР. На жаль, автори цієї інформації так, як і А. Камінський "завуалювали" її невідповідним до змісту заголовком "Москва "приводить (?) до порядку" львівських прозаїків" (?) дезорієнтуючи тутешніх читачів щодо цього *важливого відгуку* ще й у тексті свого повідомлення. Їх обурює те, що, згідно з інформацією "Радянської України" з 25 березня ц. р., до Москви запрошено львівських письменників, обми-

нувши Київ. А запросила їх Головна управа Спілки (у тексті "Свободи" — "Союз") письменників СРСР. Але в цьому нічого "образливого" для львівських письменників немає, якщо взяти на увагу побудову об'єднання радянських письменників від початку 30-х років аналогічно до побудови Комуністичної партії СРСР. Крім того, навіть із тих уривкових інформацій, що їх я знайшов у цьому тексті, видно, що це пов'язане з отим *новим "зигзагом"*, що його розпочав своєю промовою Андропов. А в обговоренні творчості львівських письменників відзначено в ній як позитивне, "партійність, народність, *інтернаціональну спрямованість* (підкреслення моє — В. Ч.), публіцистичність (чи це не "соцреалізм"? — В. Ч.) і тільки про деякі твори сказано, що вони не позбавлені деяких (в тексті "окремих" — В. Ч.) *хиб*". Більше критиковано ж. "Жовтень", хоч і не сказано, за віщо. А "вшановано" так (тобто за прошенням аж до Москви) львівських письменників, мабуть, через те, що Західня Україна "свіжа" в більшовицькій системі частина держави та ще й близька територіально до бунтівливої Польщі...

Але це тільки частина цього "українського відгуку", того другого, що його, як я написав вище, Пресова служба УГВР, "завуалювала" своїм незграбним заголовком. Багато більша й суттєвіша його частина відбулася таки в столиці України — в Києві. А цю частину "українського відгуку" люди почули з уст уже самого першого секретаря ЦК КПУ Володимира Щербицького, який виступив 25 березня ц. р. на зборах активу партійної організації м. Києва, плюс усі члени Політбюро ЦК КПУ, з програмовою (як написано в тексті) доповіддю, пов'язаною з промовою Юрія Андропова, 21 грудня 1982 р. І це був виступ того Щербицького, який за диктатури Брежнєва проголосив був про "злиття мов", про неминуче зникнення української мови, хоч і з застереженням, що партія цього процесу "не форсуватиме", але, мовляв, це станеться само собою. Тепер же він говорив про... "*турботу за чистоту, вивчення і знання рідної мови*, а також критикував "мовну культуру газет, книг, кінофільмів, теле- і радіопередач". А це ж те, що казав за "відлиги" про українську мову Петро Шелест на V з'їзді письменників, що відбувся 12-16 листопада 1966 р.! Ось ті Шелестові слова: "Треба бережно, з повагою ставитися до нашої рідної, чудової української мови". (Див. про це в моїй кн. "Мовна політика більшовиків на Україні в 1950-60 рр." Чикаго, 1974).

Тепер В. Щербицький у згаданому своєму виступі "відгукнувся" майже дослівно на всі проBLEми, які порушував Ю. Андропов, зокрема зазначивши, що "*однією з них є питання про нації й національні відносини*"...

Отже, якщо підходити неупереджено до того, що в СРСР розпочав Юрій Андропов, то його можна уважати прелюдією до нової "відлиги", а це — пригадаймо! — був такий етап в історії нашого народу, який дав за малий час (за визначенням О. Солженіцина, та "відлига" тривала тільки сім років) величезні культурні здобутки, може, навіть більші, ніж їх дала українізація 20-х

років. Тоді ж, у 60-х роках видано 17 томів "Української радянської енциклопедії" (наприкінці 20-х років був підготований до друку тільки перший том такої енциклопедії, але його склад знищено), видано 11 томів безпрецедентного в історії української лексикографії тлумачного словника нашої мови, видано 5-томний курс "Сучасна українська літературна мова" (про цей курс я написав велику статтю-рецензію "Цінний здобуток 60-х років", (що була надрукована в ж. "Нові дні" за жовтень 1974 р.), 3-томна "Українська енциклопедія", 5-томний українсько-російський словник, 3-томний російсько-український словник, різні термінологічні словники тощо. При цьому важливо відзначити, що тоді наші мовознавці вільно обговорювали мовні проблеми... Взагалі сказавши, моя велика і моєї дружини не набагато менша хатні бібліотеки складаються на 90% з тодішніх видань (напр., у моєї дружини є надзвичайно цінний для неї, ботанічки, "Визначник рослин України" за редакцією акад. Д. К. Зерова). А є ж іще видання літературних творів, перекладів із світового письменства тощо. Подробиці про цю мовну й культурну діяльність за "відлиги" цих років зафіксовані з першоджерел в одній моїй книжці...

Отож хочеться й тепер, як писала Леся Українка, "без надії такі сподіватись", що в наслідок промови Андропова будуть створені для нашого народу такі сприятливі умови. Звичайно, того, чого хочемо ми, самостійники (свого часу й я надрукував у ж. "Вперед" статтю "Чому я самостійник?"), Андропов не може нам дати. Та й такої перспективи тепер, з огляду на співвідношення міжнародних сил для нас не видно, дарма що, наприклад, В. Мороз у тих же таки "Українських вістях" погрожує "пострілом"... *Треба брати те, що історичний момент може тепер дати нашому народові.*

Постскрипtum. Уже тоді, коли оця моя стаття була написана, до мене прийшло число "Українських вістей" з 17 квітня ц. р., а матеріяли, вміщені в цьому числі, виразно свідчать, що редактор цієї газети — *прихильник Морозових "пострілів"*. Він безкритично передрукував проаналізоване в одній моїй статті повідомлення Пресової Служби УГВР та надрукував наївну, скерзану проти моєї статті "Чого можна сподіватися від Юрія Андропова?" статтю якогось І. Золенка "Кат із людським обличчям". У цій статті Золенко пише про Андропова як колишнього керівника КДБ. Але він, Золенко, спустив з уваги те, що в новій ролі керівника СРСР Андропов може поводитись і мислити не так, як він поведився тоді, коли мусив виконувати накази Брежнєва. Показово, що І. Золенко не навів тих слів з промови Андропова, в яких той "натякнув" (а може й наказав-) на можливість нової національної політики в межах СРСР, а також не згадав зовсім про українські відгуки на отой "натяк"-наказ Андропова. Можливо, що Андропов розпочав це не з любови до українського та інших народів СРСР, а з розрахунку на ту міжнародну політику, якою Москва без війни (за війнятком Афганістану) опановує країни світу. Ну, але й у такому разі

чому українському народові не скористуватися для самоствердження й розвитку своєї мови та культури? А що Андропов був головою КДБ, — то нам із ним не цілуватися! Адже й деякі наші діячі та письменники були такими "катами" — М. Скрипник, М. Хвильовий (я маю доказ!), Д. Фальківський (це засвідчене в його творах), але вони зробили багато й для нашого народу, ба й загинули всі троє за українську справу...

Щодо етнічного походження Л. Брежнєва, то це насправді до моєї теми не відноситься, хоч я міг би дещо сказати й про це, зокрема згадати, що був український поет Брежнєв, померлий у першій половині 50-их років. А взагалі в СРСР таких "руських", як Брежнєв, мільйони, і це вони після перепису 1926 р. майже вдвічі збільшили кількість росіян. Навіть Сталін — і той сказав: "Я — грузин, но уже обрусевший".

Постскрипtum 2.

Вельмишановний Пане Редакторе!

У своїй примітці до нотатки "Французька мова в Квебеку" (число "Н. днів" за квітень ц. р.) Ви запитуете: "Цікаво, чи спроможеться колинебудь уряд Української та інших "суверенних" і "рівноправних" республік Радянського Союзу на подібну опіку й законодавство для своїх національних мов?" З огляду на таку можливість тепер в УРСР я прошу би Вас оцю мою інформаційну статтю надрукувати. Я сподіваюся, що це не посварило б Вас і мене з редактором "Українських вістей".

(Василь Чапленко)

Вельмишановний Пане Професоре!

Друкуючи Вашу статтю "Українські відгуки на промову Юрія Андропова" я також сподіваюся, що це не посварить нас з редактором "У. В.", ані з п. А. Камінським. Кінець-кінцем ми ж якись демократи й обстоюємо свободу слова та преси. Проте, хоч ми й не прихильники "Морозових пострілів", не можемо погодитись і з декотрими "пострілами" Вашими. Наприклад, Ви твердите, що в виклику українських львівських письменників до Москви з повинною "нічого образливого для львівських письменників немає, якщо взяти на увагу побудову об'єднання радянських письменників... аналогічно до побудови Комуністичної партії СРСР."

Але ж у тому то й річ, що принцип побудови КПРС, як і Спілки письменників є централізаторський, імперіальний, а тому для нас він образливий і несприйнятливий. І поки ця імперіалістична побудова не зміниться, доти "зигзагам" партійної політики не буде кінця й довір'яти їм таки ніяк не можна.

Не можемо проковтнути мовчки й Вашого "пострілу" в Миколу Хвильового, та ще й у 50-річчя з дня його смерті. Навіть якщо б у Вас справді і був доказ на те, що Хвильовий був якимсь "катором", то й тоді не личило б ставити його поруч з головою КДБ. А втім, де той Ваш доказ? Чому досі його не оприлюднили?

Я, звичайно, волів би не друкувати другого постскриптума, ані моєї відповіді на нього, та що

поробиш, якщо Ви не дозволяєте редакторам викреслювати навіть найконтроверсійніші слова в своїх статтях.

Бажаю Вам всього доброго
Мар'ян Дальний

НА АКТУАЛЬНІ ТЕМИ

КОМУ СЛУЖАТЬ ТАКІ ПРОВІДНИКИ ТА ПРОФЕСОРИ?

Недавно я прибув з України до США, але того часу вистачило, щоб ближче познайомитися з проблемами української громади на сьогоднішній день. Очима новоприбулого, — незаздрісна справа громади. Особливо терпить молодь, бачачи таку ворожнечу серед старших своїх наставників.

Я знав ще на Україні про бандерівський рух. Трішки знав про ОУН, про Коновальця, Бандеру, зовсім мало про Мельника. Але прочитавши тут досить літератури, мій кругозір у цьому питанні значно розширився. І свою прихильність до бандерівського руху я змінив. Я побачив безліч помилок, що їх допускав провід лиш тому, щоб захопити ініціативу і стати лідером змагань, не дивлячись на жертви українського народу, які можна було б обминути, використавши єдність у подоланні нашого спільного ворога. На мою думку, провід був окрилений деякими своїми "перемогами", особливо захопленням влади в не підлеглих йому організаціях і встановленням своєї диктатури. Провід не мав досвіду та свідомої інтелігенції, яка бачучи помилки революціонерів, не вступала до партії, а підтримувала мельниківський рух, що йшов вірнішим шляхом. Проте маси більше підтримували революціонерів, які не в силі були повести нарід вірним шляхом до визволення України. Звернувши основну увагу на міжусобиці, вони довели до повного провалу Визвольних змагань.

Здавалось, що після тяжкої невдачі та поразки УПА, ЗЧ ОУН зроблять належний висновок, проаналізують свою "діяльність" минулого, ліквідують помилки і візьмуться за боротьбу українського народу об'єднано з усіма течіями, які утворились на еміграції, щоб спільними силами боротися зі злом усіх народів світу, з комунізмом. Але видно, що така боротьба не входить в їхню революційну діяльність. Ця партія не то щоб вчилася на колишніх помилках, вона з захопленням повторює їх. Одним словом — робить революцію в українській громаді, захоплюючи організації під свій контроль, ще більш розпорошуючи велику громаду Заходу. Провідникам здається, що вони роблять "велику" справу. Проте їхня впертість наразі, крім шкоди для України, ніякої користі не приносить. Думаючи по "козацькому" їм здається, що Вільної України крім них ніхто не хоче, і що їм припала честь збудувати на Заході "Вільну Україну". Але, як П. Григоренко сказав: "Таку

Україну, яку вони хочуть, ми тепер маємо, лиш при владі комуністи, а тоб були вони". Так, то є істина, яка заслуговує на увагу. Ця партія вважає кожного своїм ворогом, хто не належить до них, так і називають — "наші вороги".

Ні один дисидент, що прибув на Захід, сьогодні не є в їхньому довірю, все це не так, як їм хочеться. Не визнають дисидентського руху, Київської Гельсінської Групи, нічого нового, що утворюється визвольне на Україні. Вони лиш марять тим, що залишили на Україні глибоке підпілля, яке, до речі, викрило давним давно. Ті герої, які рішили боротися до кінця, були приречені на неминучу загибель, або вічні сибірські муки. Кому з них пощастило вернутися до своїх сіл, сьогодні лишилися домашніми в'язнями. Органи КДБ "навідують" їх по два рази на тиждень. Їхня резолюція закінчилася ще в 40-их (для інших в 50-их) роках, але я певний, коли б доля до них усміхнулася і їм би пощастило з вами зустрітися, — не заздрю я вашому становищу. Який сусідній нарід чи державу ви поважаєте чи маєте за приятеля? Нікого у вас немає. Кругом вас вороги, а ще й рідних братів українців називаєте ворогами. Зробили спробу нав'язати "дружні" відносини з жидами. Але це не була спроба на добрих і рівних умовах. Народові, який має свою державу хотіли диктувати умови, ображати господаря у власному домі. Для такої дипломатії не потрібно мати десять докторатів і професорських звань, будь-хто й без освіти може вести таку "дипломатію". Цей "дипломат" докотився до того, що всіх нефронтівців назвав комуністами. Він, мабуть поняття не має, що таке комунізм, інакше він би мусів зпайти більш вдале слово для нашої громади.

Наскільки мені відомо, Визвольний Фронт веде свою революційну боротьбу тільки в рамках української громади у Вільному світі, перебираючи ті чи інші організації під свій контроль, нав'язуючи їм свою диктатуру. В даний час ведеться посиленна кампанія за звільнення з ув'язнення Юрка Шухевича. Юрко заслуговує на таку увагу з боку не тільки еміграції, а всіх людей доброї волі. Але коли доля врешті усміхнеться йому і він опиниться на еміграції, як Мороз, Плющ, Григоренко та інші, щоб не прийшлося в якомусь місті (як у В. Мороза в Лондоні) кидати фронтівським "комсомольцям" пляшками й кенами від пива у нього. Боюся, що Юрко настільки розумна людина, що він не повторить початкових помилок В. Мороза, і нікому не вдасться нав'язати йому своїх "ідей", адже йому їх нав'язують все його життя. Після того ви, провідники партії, опинились би в дуже скрутному становищі. "Шлях Перемоги" ніби виправдується, що П. Григоренко змінив свою політику щодо українського питання під впливом Визвольного Фронту. Це сміх, який викликає жаль до провідників, що хапаються за бритву, щоб рятувати своє становище в громаді. Адже громада добре бачить, чия вина в тому, що УКК перестав бути громадською організацією, а став сугубо партійною. Вам здається, що більшість за вами, але це ваша хвороба, панове. Наша громада в Америці, як і у всьому

світі, не потребує жадних диктатур, тим більше вашої. Горстка ваших прихильників, обдурених вашою політикою, — це маленький відсоток всієї нації, яка тверезо дивиться на політику сьогоднішнього дня, а не козацьких часів. Якщо б ви взяли за приклад сьогоднішню Польщу, боротьбу польського народу за своє звільнення від комуністичної зарази, його єдність у діях, та підтримку всіх поляків у Вільному світі своїм бездоле-ним братам у Польщі, і зробили б належний висновок, то ви мусіли б змінити своє ставлення до громади. Хоч цього громаді не дуже й потрібно, але для вашого майбутнього — це необхідне.

Не можна забувати, що Україна, якщо колись буде вільною, то не на Заході її будуть будувати, а на теренах України. До цього добавлю, що не вашим революційним шляхом, а іншим — більш новим, сучасним шляхом боротьби. В імперії, де воєнна потуга не має рівних у світі, і двісті мільйонів рабів працюють для озброєння 65 років, апарат КДБ якої розробляє щороку десятки революцій в різних кутках земної кулі, влючно під носом США, революція на сьогоднішній день не є можлива. Про це може сказати кожен, хто прожив там останніх десять років, і не обов'язково з вищою освітою. Час революції ви прогавили в кінці сорокових років, або ще скоріше, перед війною і під час неї. Отже ваша революційна назва вже втратила свою вартість і треба її записати до історії, що вона не виправдалася. Значить, потрібно прийняти нову підходящу назву для своєї партії, а зі зміною назви змінити і свою політику. На Україні дуже добре знають, що таке диктатура, і з під ринви та на дощ ніхто не схоче піти. При тім на Україні зовсім інакше становище, як було до війни. Не треба забувати, що там обов'язкова середня освіта, і трудно буде знайти особу, щоб з вашою політикою була згідна. Хоч майже всі проти комунізму, проте всі були б проти вас також. Звичайно після того, як познайомились би з вашою програмою та методами дій.

Читаючи оцю нещасну книжку професора Петра Мірчука "Зустрічі і розмови в Ізраїлі...", дивуєшся, до чого докотилися наші революційні інтелігенти, як низько впали. Я не вповноважений висловити думку пересічного українця на Україні, але за себе скажу, що ця книжка, не то що найгірша, а й найшкідливіша для української справи. Я чомусь певний, що пересічний українець саме так би відізався про цю книжку. Як відомо, на Україні євреї є найбільш принижена меншість під сучасну пору. Українці давно забули козацькі часи і співпрацюють з єврейським населенням. Тепер настав такий час, пройшла така зміна в "гешефті" на Україні, що євреї вчаться в більшості "гешефту" від українців, недарма москалі називають нас "ВСЕ РОВНО ЧТО ЖИД". Отже, панове професори, перш, ніж написати якусь книжку, подумайте над тим, як її прийме майбутнє покоління, як вона буде прийнята громадою, принесе вона користь чи шкоду майбутній Україні, і як ви будете записані в історію. Я певний, що ця книжка була написана на замовлення партії, щоб задовольнити рядового партійця в його ненависті до всього жидівського. Але не огляну-

РОЗУМ

Минають осені і весни,
Скриплять історії колеса,
Десь по сусідах — розум ходить...
А в нас?
Хлюпощиться героїка словесна
З нагоди,
До нагоди,
Без нагоди.
Я ніхто не зрадив нам,
Що тупість правом знесена,
І розум — вже давненько в моді.
Історії колеса не спиняються.
Хтось кається?
У нас ніхто не кається!
Доля спинилася на мить біля порога,
Питається:
Чому ви глупоту зробили богом?
Пішла,
Не обертається...

лися вони "на задні колеса", як це любить писати "Шлях Перемоги". Для того, щоб пошкодити відносинам між народами не потрібно великої дипломатії, але нав'язати дружні стосунки не завжди зможуть навіть великі політичні діячі, яких нам так бракує на еміграції.

Мої розчарування такою "дипломатією" та самим описом про неї не мають меж. Тому я сів, щоб написати свої враження як новоприбулий, при тім колишній симпатик тієї партії. Я хочу сказати, що особисто я не підтримую жадну з партій, що існують на еміграції, тим більше, не належу до жодної. Я не вважаю, що я у всьому правий, але так, як я розумію добре те становище, що є в дану пору на Україні і порівнюю з тим, що проходить тепер тут, то я певний, що КДБ приклав не мало зусиль, щоб добитися давно запланованої мети РОЗДОРУ В ГРОМАДІ. І це їм вдалося через безрозсудність окремих партій. Як видно, є добре законспіровані агенти КДБ у провідній частині в "еліті" деяких партій, які з легкістю керують масами проти української єдності, проти України. За таку "роботу" нагороди їх не минуть.

ПРОВІДІННЯ — українська братська католицька установа — пробує помирити громаду і вплинути на "партійців", але тут провідники најжилися до того, що оголосили "війну" Владикам та в їх особі нашій Церкві. Тут відкрито почали діяти ті сили, що дотепер шкодили під прикриттям. Я ні в якому разі не виную мас, бо то є дійсні патріоти, як у минулому, так і тепер, але ззинувачую їхній провід. Маси ідуть туди, куди їх ведуть, не задумуючись над тим що вони приносять шкоду Україні. Так було перед війною, в час війни та після. Все була міжусобиця, яка кош-

тувала життя безліч кращих синів нашої Матері. Були жертви, були виконавці цих жертв, так є і тепер зокрема в цій партії, якщо її можна назвати партією.

Ще раз підтверджую, що я не представляю жодної партії чи групи, але керуюся своїми переконаннями, набутими на протязі мого часу перебування на волі. Я, як кождий свідомий українець, можу і зобов'язаний підтримати тільки той рух та ті методи боротьби за Україну, які виробляться на УКРАЇНІ, а не нав'язані їй ззовні (хоч добре та розумне можна підказати, але не диктувати, як повинна боротися Україна). Там підказують самі умови, що в них знаходиться наш поневолений нарід, і шлях та методи залежать від обставин та часу.

Закінчуючи статтю, хочеться повторити слова о. Т. Саюка: "Прости їм, Господи, бо вони не знають, що чинять...", або Кобзареве: "Схамеїться! Будьте люди..."

М. Н., Чикаго

П. С. Дуже прошу підписати мене ініціалами, бо моя вся родина на Україні й... наразі розшукує мене тільки КДБ, а тепер добавиться СБ.

КОНЦЕРТОВЕ ТУРНЕ РОМАНА РУДНИЦЬКОГО

Відомий український піаніст Роман Рудницький, професор у Стейтовому університеті в Янгтауні, вирушає в концертну поїздку, яка буде тривати від червня до жовтня. Цим разом він дасть 45 концертів у Новій Зеландії, Австралії, Гонг-Конгу і Борнео.

Р. Рудницький розпочне своє турне в Новій Зеландії, де матиме 9 виступів. Більшість концертів відбудуться в Австралії, де Р. Рудницький виступить уже втретє. Кульмінаційним буде його виступ у будинку СІДНЕЙСЬКОЇ ОПЕРИ (виконує Рахманінова "Рапсодію на тему Паганіні", 10-го липня) і виступи 15-го і 29-го липня в головній концертній залі в МЕЛЬБУРНІ з австралійською "ПОП" оркестрою. Крім цього він виступить з власними речиталами в головних концертних залах у ПЕРТІ, АДЕЛАЇДІ, КАНБЕРІ, БРІСБАНЕ і в кількох менших містах цієї країни.

Він також дасть спеціальний концерт для Української Громади в СІДНЕЇ 9-го липня і в АДЕЛАЇДІ 21-го серпня.

ДЕБЮТ ЛЕСІ МЕЛЬНИЧУК У ЛОНДОНІ

Наприкінці минулого року й на початку цього року ставилась у лондонському театрі "Трайцикл театер" лірично-музична п'єса "Джек Шепардс Бак", авторства Ш. Баррі, муз. оформлення Аяна Барнета.

У цій п'єсі виступала в двох ролях молода артистка українського роду Леся Мельничук. Леся дебютувала торік в Октагон театрі, де з успіхом виступала в п'ятьох постановках.

Віктор КОРЧНОЙ

ПРО "ШАХИ В УКРАЇНІ" Ю. СЕМЕНКА

Віктор Корчной народився 23 березня 1931 р. Він автор кількох книг. Свій фах історика змінив на співтворця шахової історії: міжнародний гротмайстер від 1956 р., багаторазовий чемпіон СРСР, переможець низки міжнародних шахових турнірів.

"Корчной показав себе шахістом із гострим комбінаційним зором, який вмів швидко орієнтуватися в найскладніших позиціях. Однією з характерних рис стилю К. є високе мистецтво шахового захисту", — зазначав авторитетний "Шахматний словарь" (енциклопедія, Москва, 1964 р., стор. 257).

В липні 1967 р., після Амстердамського турніру, відмовився повертатися до СРСР. В сучасну пору перебуває в Швейцарії. Блискучі комбінації В. Корчного належать до перлин шахового мистецтва й не сходять із сторінок світової преси. — Ред.

ЕМІГРАНТ УСУВАЄ ПРОГАЛИНУ В УКРАЇНСЬКІЙ ШАХОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Про шахи написано вже багато книг. Майже в кожній солідній бібліотеці є спеціальні відділи шахової літератури. В Королівській бібліотеці Голландії, наприклад, збирають і зберігають усі шахові видання світу. Серед них, на жаль, найменше українською мовою — наслідки дискримінаційної політики КПСС у відношенні до неросійських народів СССР.

Український читач скучив за доброю книгою. Український шахіст (на батьківщині й на чужині) майже цілком позбавлений можливості взяти в руки, ознайомитися із шаховим виданням рідною мовою. І це також одна з причин, чому з таким захопленням зустріла українська преса на еміграції збірник "Шахи в Україні". Вже появилася в українській і німецькій пресі близько 20 рецензій, а дві передала радіостанція "Свобода".

Зі мною не вперше розмовляє укладач збірника. Він розповідає про труднощі збирання матеріалів та видання їх у своїх "нарисах з історії шахової гри на українській землі від Київської Русі до Української ССР та еміграції" — так відкривається зміст книги в її підзаголовку. Перші його статті про шахи в Україні були надруковані в українській еміграційній пресі.

Укладач розповідає про складний шлях, який довелося перебороти при розшуках архіву свого земляка й добре знайомого, віртуоза шахової композиції О. С. Селєзнєва, усталення дати та місцевості його смерті. При цьому люб'язно до-

Віктор Корчній

помогу подали французькі проблемісти. Нелегко було роздобути партії чемпіона ССРСР 1927 р. й України 1937 р. проф. д-ра Ф. Богатирчука, які він виграв у М. Ботвинника. Також у цьому випадку допомогли чужинці. З жалем говорить він про короткозорість деяких "власть імущих" серед української еміграції діячів та їхніх співробітників. Одного разу перед шаховою Олімпіадою він запропонував керівникам однієї української організації опублікувати в їхній "Кореспонденції", яку видають чужинецькими мовами, статтю про поневолений стан шахової України в ССРСР і роздати її всім учасникам Олімпіади. Та йому відповіли відмовно, бо він не є прихильником цієї організації й називає її тоталітарною. Таким чином, у наслідок різного поняття цілей внутрішньоукраїнської політики проблеми зовнішньополітичного значення не могли бути висвітлені шаховому світові.

ОБВИНУВАННЯ СОВЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ ФАКТАМИ ПРЕСИ ССРСР

Надані деяким розділам збірника заголовки, вже самі по собі викривають сувору національну політику советської держави, якою керують по суті російські шовіністи. Тут наводяться дані не лише про дискримінацію українців. І ці факти взяті з советських джерел — книг, журналів, газет, рік видання і сторінки яких скрупульозно подані в зносках. Наприклад, у розділі "Друкярство як засіб русифікації" говориться, що для українців видається їхньою рідною мовою в 35 разів менше шахових книг, ніж для росіян. "В Казахстані, Таджикистані⁸ і Туркменії протягом останніх п'яти років не видано жадної шахової книги; в Литві і Молдавії — по одній, та й то обме-

женим накладом" — цитує Ю. Семенко журнал "Шахматы в СССР" I/79, стор. 26.

У подібному стані советські шахісти перебувають понад 60 років...

В "Повіні нечисти" нагадується про зачислення до росіян відомого латвійського етюдиста Г. Маттісона (1894-1932), незмінного члена олімпійської шахової команди Латвії. Грузини скаржаться на нестачу літератури для шахової композиції, український гросмайстер В. Руденко — на відсутність приміщень для творчих зустрічей у Дніпропетровську. Заголовком для розділу "Продається спиртне, а от про створення в парку шахового павільйону розмова вже точиться не перший рік" править цитата з советської газети. Тут наводиться висловлювання самого чемпіона світу А. Карпова про скарги казахів на відсутність шахового клубу в столиці їхньої республіки!

Звичайно, нічого нового в цих фактах для нас, хто виріс в ССРСР, немає. З власного досвіду ми знаємо про привілейоване становище деяких советських гросмайстрів. Є й показухи-клуби в декількох найбільших містах країни. А мільйони інших шахістів "не охоплені". Можливо, що я згущую фарби, все ж в ССРСР близько 800 клубів. Але в маленькій Федеральній Республіці Німеччини — 2000!

Збірники, подібні "Шахам в Україні", слід би частіше видавати західноєвропейськими мовами — західному читачеві не лише ж читати захоплюючі твердження про ССРСР в шахових публікаціях Заходу, які часто видаються при співучасті, співробітництві советських гросмайстрів, змушених користуватися джерелами фальшивої советської пропаганди, по суті — дезінформації.

НЕДОЛІКИ ЗБІРНИКА

Неповний перелік чемпіонатів України; відсутність розділу "Леонід Штейн", пропущені українські теми в шаховій композиції

У збірнику є, звичайно, й недоліки. Вкажемо на найбільші з них.

Перелік чемпіонатів Української ССР, з вказівкою на місце і час їхнього перебігу, а також переможців, закінчується в збірнику 1962 роком. Між цим першеством і появою в світ книги інтервал порожнечі в 18 років. Зрозуміло, одному всього охопити неможливо. Треба було звернутися за допомогою до Лева Альбурта, який під час виступу советської шахової команди в Федеральній Республіці Німеччини залишився на Заході; або ж до Володимира Маланюка, який, як відомо з преси, працює в системі радіомовної корпорації (BiBiSi). Вони обидва були чемпіонами України. Є й інші джерела. Бож після появи з друку збірника "Шахи в Україні" укладач його одержав від американського шахового експерта Джеремі Гайге (Jeremy Gaige, 2313 Green Street, Philadelphia, Pa., USA) вичерпну інформацію про всі відбуті чемпіонати України. Наведемо її від 32-го чемпіонату:

32 (Київ, 1963): Ю. Ніколаєвський.

33 (Київ, 1964): А. Банник.

34 (Одеса, 1965): А. Банник.

- 35 (Київ, 1966): Ю. Сахаров.
 36 (Київ, 1967): Ю. Сахаров.
 37 (Київ, 1968): Ю. Сахаров.
 38 (Івано-Франківськ, 1969): Г. Кузьмін і В. Савон. В матчі між ними переможцем вийшов В. Савон.
 39 (Київ, 1970): В. Тукмаков.
 40 В 1971 році чемпіонат не відбувся.
 41 (Одеса, 1972): Л. Альбурт.
 42 В 1973 році чемпіонату не було.
 43 (Одеса, 1974): Л. Альбурт.
 44 В 1975 році чемпіонату не було.
 45 (Донецьк, 1976): М. Подгаєц.
 46 В 1977 році чемпіонату не було.
 47 (Ялта, 1978): К. Лернер.
 48 (Ялта, 1979): Охотник.
 49 (Харків, 1980): В. Маланюк.

Ю. Семенко, як і багато хто з українців, ремствує, що не-українські вихідці з України, потрапивши на Захід, уникають налагоджувати зв'язки з українською еміграцією. Палестинсько-ізраїльські взаємини, підтримувані або насаджувані серед українців і євреїв, були б згубними для обох народів і передумовою для перемоги над ними їхнього спільного ворога. Ветеран українського шахового руху проф. С. Попель схвалив ініціативу укладача збірника "Шахи в Україні" уділити декілька сторінок шахістам єврейської національності, діяльність яких в Україні благотворно відбилась на розвитку шахової гри. Тут з великою симпатією говориться про О. С. Бернштейна, народженого в Житомирі, багаторазового чемпіона Канади Д. Яновського, з Бродів, С. Флора, уродженця м.Городенки, тепер Івано-Франківської області.

Між іншими, про один інцидент під час сеансу С. Флора для відвідувачів шахової олімпіади 1958 року в Мюнхені. Супротивник гросмайстра українець Б. Т. стояв на вигреш. Сеансер, підійшовши до цієї дошки, говорить німецькою мовою "Нічия!" і, не роблячи ходу, йшов до наступного шахіста. Це обурило Б. Т., і при наступному наближенні С. Флора він випалив:

— Вам не подобається, що українці також можуть грати в шахи! Вам хотілося б, щоб вони далі пасли свиней і були вам наймитами!

— А звідкіль Ви? — запитав гросмайстер обуреного.

— Я із Західної України!

— Який збір!?! Я також там народився, в Городенці! І ніколи навіть не мислив про панування та поневолення інших! А пропонував Вам нічию тому, що, як і Ви, як і перший-ліпший інший шахіст, не хочу програти. То що ж, піддаюся! — сказав С. Флор і простягнув руку, яку, звичайно, палко потиснуто.

Забобони, непорозуміння, гіркота кривд, які дуже псують життя, могли б зсезнути при посиленних контактах людей різних національностей. Тоді в збірнику "Шахи в Україні" напевно знайшлося б місце для портретів киянина Константинопольського, колишнього чемпіона світу Бронштейна і багато-багато інших, які народилися в Україні, але в наслідок її колоніального стану змушені були переселитися в столицю со-

ветської імперії й віддати там свої шахові сили та знання.

Своєму співкурсникові на філологічному факультеті Дніпропетровського університету гросмайстрові І. Болеславському, багаторічному тренерові шахової команди ССРСР, упорядник "Шахів в Україні" уділив у збірнику чотири сторінки.

ГРОСМАЙСТЕР ЛЕОНІД ШТЕЙН

На жаль, дуже мало уваги уділено Леонідові Штейнові. Укладач збірника цитує висловлювання багаторазового чемпіона Німеччини В. Унцікера "про українського гросмайстра Л. Штейна" (стор. 125) і наводить його ім'я як переможця шахового чемпіонату України в 1960 і в 1962 роках. А. Л. Штейн, безумовно, заслужив на значно більше.

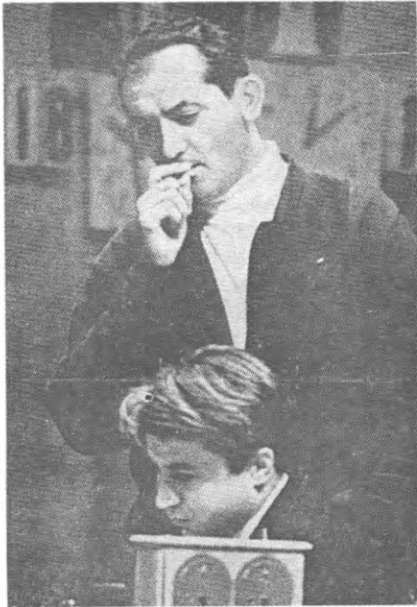
В 1978 р. київське видавництво "Здоров'я" видало накладом в 10 000 примірників українською мовою книгу Е. Лазарева "Гросмайстер Леонід Штейн". Н. Сахаров, доцент Московського державного інституту культури, свою рецензію в газеті "64" назвав "Розповіддю про великого майстра". "Ця розповідь не лише цікава, але й вельми повчальна. Невелика, але змістовна книга Е. Лазарева, яку він адресує широкому колові читачів, вийшла накладом, який скромний навіть для республіканського видавництва. Проте, творчість гросмайстра Штейна цікавить шахістів не лише України. Добре було б перекласти цю книгу на російську мову й видати її масовим накладом", — відмічав московський учений.

Два роки пізніше, в 1980 р., в Москві перевидають цю книгу російською мовою. З властивим "старшому братові" апломбом видавці твердять: "У ній вперше зібрані докупи кращі партії прославленого гросмайстра".

Л. Штейн народжений 12. листопада 1934 р. в Кам'янці-Подільському, Хмельницької області України. Після війни оселився у Львові. Про цей період у книзі Е. Лазарева говориться (стор. 16-17):

"У ті роки тяжко було передбачити, що у Львові з часом виросте ціла плеяда блискучих міжнародних гросмайстерів, хоча шахові традиції в місті відзначалися давністю. До возз'єднання з советською Україною гра розцвітала переважно в численних каварнях, і лише в повоєнний період тут постав дійсний шаховий клуб. Варто згадати імена ентузіастів, які домагалися творення цього вогнища шахової культури в місті. Їх було напочатку всього лише трьох: один із найсильніших шахістів довоєнного Львова, що повернувся з фронту, Михайло Антонович Романишин (його син Олег став гросмайстром), Теодор Петрович Кукич, який став першим директором клубу, й Павло Павлович Яцино, який спершу був заступником директора, а потім директором клубу.

В місті почали відбуватися турніри. Було запрошено на постійне замешкання відомого майстра Олексія Павловича Сокольського. Він провадив у клубі заняття, читав лекції, видав у Львові в 1949 році книгу "Сучасний шаховий дебют", яка відразу ж стала настільною. На жаль, плідна

Леонід Штейн і Володимир Савон під час шахового двобою

діяльність цього єдиного в ті роки у Львові майстра виявилась не надто тривалою — в 1953 році він переїхав до Менську, де жив гросмайстер І. Болеславський, якого постійно тренував у час його виступів на міжнародній арені. Та все ж його праця залишила слід в шаховому Львові. І коли Штейн буде міжнародним гросмайстром, він скаже, що його першим напутником був саме Сокольський. І якщо шахову книгу він розкривав з нудьгою, то лекції Сокольського в куубі слухав затамувавши подих. Досвідчений методист умів так цікаво показати партію гросмайстрів (а то і свою власну), що слухачам відкривалися всі таємні пружини подій на дошці й їхній підсумок ставав зрозумілим і логічно закономірним. З певним хвилюванням молодий Штейн спостерігав за двосічними сутичками, які насичені ударами і контрударами, що схожі на улюблені ним пригодницькі фільми та романи. Це була його стихія!"

В шаховому послужному списку Л. Штейн такі головні віхи: під час військової повинності в армії — чемпіон збройних сил СРСР 1955 і 1956 рр., чемпіон України 1960 і 1962 рр., переможець у Букарештському міжнародному турнірі 1961 р., чемпіон СРСР 1964 і 1965 рр., друге місце в міжнародних турнірах 1966 р. в Мар-дель-Плата та в Кисловодському, перше-друге місця в Сараєво (1967 р.), перше місце в Московському турнірі гросмайстрів 1967 р., в П'ярну (1971 р.), в Загреблі (1972 р.), перше-друге — в Лас-Пальмас (1972 р.).

Помер Леонід Штейн від розриву серця 4 липня 1973 року.

Характеристику шахового таланту Л. Штейна я подав у книзі "Життя для шахів" ("Ein Leben für das Schach", Дюссельдорф, 1978 р., стор. 48): "Сенсацією чемпіонату СРСР 1961 року, який

одночасно був відбірним кандидатів для міжнародного турніру на матчі з чемпіоном світу з шахів, був успіх молодого Л. Штейна. Хоча в чемпіонаті він брав участь перший раз, все ж таки він був серед переможців. Леонід Штейн був дуже талановитим шахістом, якому вдалося продемонструвати великий талант уже під час свого першого виступу, як ніби він передчував, що йому суджена лише надто недовгочасна шахова кар'єра."

До вершин шахового мистецтва Л. Штейн піднісся власними силами — він не належав до привілейованих советських гросмайстрів і ніколи не мав навіть постійного тренера. Біограф гросмайстра про це у своїй книзі говорить дуже детально:

"До речі, на це жалівся Леонідові Штейнові й харківський гросмайстер Володимир Савон під час матч-турніру трьох збірних у Москві. Відразу ж обом прийшло в голову: їх же ввели в бразильську групу міжзональних змагань, так чому б не підготуватися разом, не допомагати один одному? Домовилися! Назривала нова й дуже цікава творча співдружність." (Е. Лазарев, "Гросмайстер Л. Штейн", Москва, 1980 р., стор. 73. Чемпіони України 1969 р. В. Савонові в збірнику "Шахи в Україні" відведений спеціальний розділ.)...

У збірнику "Шахи в Україні" декілька разів із великою симпатією згадується Пауль Керес, — естонський гросмайстер, який "вимушено став советським шахістом". Він гідно репрезентував свою незалежну батьківщину Естонію, був у складі її олімпійської команди. Це загальновідомо. Але мало хто знає об'єктивну, справедливу і, треба наголосити, в советських умовах хоробру оцінку, яку дав П. Кересові тодішній чемпіон світу Спаський. Під час доповіді на шахову тему в Новосибірському йому було поставлено питання: "Чому П. Керес не став чемпіоном світу?" Спаський із смутком і гнівом кинув багатотисячним слухачам: "На долю Кереса, як і його Батьківщину, випав злочасний жеребок!" Нагадуємо читачеві, що це сказано про Естонію, яку окупував Советський Союз у 1940 р. після договору з Гітлером, назвавши цей свій акт насилля початком щастя (до того незалежної!) країни.

(Продовження в наступному числі)

КНИЖКА В. ГРИШКА ПРО ГОЛОД 1933 Р. ВИЙДЕ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

З ініціатииви й коштами Головної Управи СУЖЕРО, книжка д-ра Василя І. Гришка про голод в Україні 1933 року друкується тепер англійською мовою, з цінними доповненнями до попереднього українського тексту. Книжка матиме приблизно 200 сторінок й вийде з друку при кінці червня.

Головна управа СУЖЕРО звертається до своїх членів і прихильників з закликом присилати пожертви на видання цієї важливої інформаційної книжки та зголошуватись для допомоги в її реалізації у своїх місцевостях.

ЕМІГРАНТ ПІД ПРОЖЕКТОРОМ САТИРИ

(Сатира Бориса Будного "Віва Бойко" в постанові Українського Драматичного Ансамблю "Заграда")

Кілька років тому довелося бачити п'єсу початкового американського автора Д. Л. Коберна "Гра в джина", в якій виступало тільки двоє акторів, та все ж ця пара знаменитих лицедіїв (Юм Кронін і Джесіка Тенді) зуміла показати на сцені складну ситуацію людського земного побуту на грані життя і смерті. Дія Кобернної п'єси відбувається у старечому домі. Головний персонаж — це самолюбний старичок, який ходить самотою, уникаючи всю скупчену біля телевізора громаду, і знаходить самотною, як і він, старуху — партнеру для гри в карти, що стали його пристрасстю. Хоч це він виклав своїй випадковій партнерці придумані ним самим закони гри, все одно кожному гру виграє вона, чим до решти знищує його самолюбну чоловічу зарозумілість.

П'єса Коберна пригадалась, коли відкрилась завеса на виставі сатири нового нашого автора Бориса Будного "Віва Бойко" і ми побачили на сцені обстановку старечого дому, за столиком старшу жінку і такого ж віку мужчину, зайнятих грою, не в карти, а в шахи. І тут мужчина, якому теж властива чоловіча прикмета домінувати, програє партію в користь жінки, для якої вся ця гра тільки відпруження і нагода для розмови.

Не сумніваємось, що Будний бачив п'єсу Коберна, чи бодай чув про неї; ця тепер уже славна пара акторів об'їхала з цією виставою дослівно весь світ. Та Будний не наслідуює Коберна. Його герой не та вибита з колії життя людина, для якої доля не жаліла ударів, ухнувши її на старості літ у старечий дім, але точно визначений персонаж — український емігрант. Нестор Бойко — це типовий представник тої еміграції, що прибула до Канади, чи й до США після Другої світової війни. Він український патріот, колишній січовий стрілець, що воював за незалежність України, людина простолінійна, віддана тим ідеалам, що їх виніс з України та яким готовий служити вірно і вперто. Життя в еміграції — це тільки спосіб вижити, та перш за все виховати дітей на таких же самих, як він, патріотів, які в осередку своїх життєвих завдань поставлять ті ж самі ідеали служіння Україні. У Нестора Бойка двоє дітей, що їм він зумів дати високу освіту: донька — управителька школи, замужем за українським підприємцем, і син — адвокат, у якого жінка теж українка. Якщо Нестор Бойко міг почуватися вдоволенням із своїх дітей, бо вони вивчили українську мову, знайшли собі українських подруг життя й могли бодай продовжувати існування української родини, то вже наступне покоління — його унуки, не приносять утіхи старому ідеалістові.

Старший син доньки Гані одружився з чужинкою, що в opinіі Нестора Бойка рівнозначне з національною зрадою, а молодший, Андрій, захо-

пився під час студій марксизмом, що навіть у зреформованому виді являється для Нестора Бойка горогом число один. Теж і синова доня Олена, що сповняла найбільшими надіями старого Бойка своїм зацікавленням проблемами українського еміграційного буття, вже самим фактом знайомства з чужинцем, втрачає довіря свого діда. Тут і головний конфлікт у п'єсі, заложений на побутових обставинах життя еміграційної родини у двох різних світах: уявному-традиційному і реальному, конфлікт, що зроджує недовіря і вкінці розбиває родину. Нестор Бойко опинюється у домі для старших, зриває з ріднею та щораз більше вростає у свій власний ілюзорний світ. Побіч себе, на тлі однієї родини, існують два різні світи: вимріяний світ Нестора Бойка, далекий від реальності, що стає ще більше ізольований через впертість і самолюбство, що характеризують цього старого емігранта, та світ молодого покоління, що шукає життя і знаходить життя в нових обставинах, в умовинах, що їх так вимовно схарактеризувала своєму дідові внучка Олена: "ми любимо Україну, але ми мусимо жити в Канаді, бо це наша країна".

Нестор Бойко не сприймає цієї дійсності, для нього вона чужа і ворожа. Йому ближче маячіння Северина Стрибога, самородного вченого, що проповідує поєднання з далекою плянею, з якої — за його теорією — прийшли перші мешканці України та з якої має прийти визволення України.

У п'єсі показана ще й проблема моральна. Нестор Бойко — це важкий характер, не так вередливий, як упертий і непримирливий у своєму великому самолюбстві. Не дивно, що він не може знайти спільної мови з ріднею та й не знаходить співжиття й у старечому домі. Герой у згаданій п'єсі Коберна здібний змінити і підтасувати закони гри у карти, вийти із себе, кинути прокльоном чи навіть, перекинути картяний стілець, коли програє раниць його самолюбство і зарозумілість. Нестор Бойко здібний на далеко більш аморальні вчинки. Він прикрий і недовірливий та ще й підступний, що дозволяє йому навіть прикинутись померлим, щоб вислідити почування своїх дітей. Його закиди на адресу власних дітей, мовляв, вони не зуміли виховати своїх дітей, безосновні, коли усвідомимо його характер, що далекий від того, щоб світити прикладом. Цей важкий характер Нестора Бойка не дозволяє йому віднайти себе у суспільстві, в яке входять його діти та в якому знаходять нормальне життя його внуки; він ізолює себе і навіть старечий дім не може бути йому азилем. Єдиний вихід — це ескапізм. Не даром він знаходить спільну мову з навіженим Стрибогом, що й є його "альтер его".

Ролю Нестора Бойка відтворив досвідчений актор Володимир Довганюк і він намагався зобразити його як позитивного героя. Це теж напевно залишки оцієї емігрантської психіки, що не дозволила й акторові знищити головного героя за пляном авторової сатири, а радше потрактувати його сентиментально для загального вдоволення глядачів. Позитивним персонажем є пенсіонерка Наталія Марчук у відтворенні Галі Куфіль. Вона ще й тим симпатичніша, що говорить гарною мо-

ТАМ, ДЕ ТРАВООЮ ЗАРОСТАЮТЬ СТЕЖКИ...

Коли ми в'їжджаємо у вузькі вулички приміського містечка — Сарселю, лагідне осіннє поплудне кладе на шосе характеристичну паризьку млу. Який контраст після шуму великого міста ця тиха бічна вуличка — ціль нашої подорожі. На камінному, нерівному хіднику дзвенять наші кроки, а стара брама таємничо скрипить.

Але з-за неї усміхаються гостинні обличчя тих, які виходять нам назустріч — мешканців цього осередку української науки, що став добре відомий більшості українців під назвою містечка в якому міститься.

Саме ті, вже нечисленні, мешканці "українського Сарселю" із своїм шефом проф. Володимиром Кубійовичем чекають, щоб показати нам своє "королівство": Скромне воно і вбоге, як і скромні кімнати, переповнені вщерть книжками, журналами, записками, рукописами. На столах повно паперів, між якими ховаються машинки до писання. Професор Кубійович відкриває одну за одну кімнати великими ключами, немов у казці хором зачарованого палацу. Тільки тут отими скарбами, які заховані перед людськими очима, не золото і самоцвіти, а дві енциклопедії, плід праці малої горстки людей, неогінне джерело інформації про Україну для сьогоднішніх і майбутніх поколінь. Тут також ховається подиву гідна бібліотека із цінними книжками, які чекають на упорядкування.

На жаль, короткі години перебування у Сарселі не дозволяють нам оглянути точно всі скарби та втаємничитись у працю над їх втриманням. А все ж перед нами відкриваються шафи повні картотек (на яких, — як нас інформують — вміщено понад 25,000 окремих гасел) показують рукописи і вияснюють терпеливо техніку праці.

Увічливий проф. Кубійович не щадить свого дорогого часу, відповідає на питання і старається подати всі потрібні ляїкові-журналістські інформації. Його доповняє проф. В. Маркус, який тут уже довгий час перебуває з дружиною на праці над закінченням української гаслової енциклопедії і першими томами-англійської. Проф. В. Маркус і проф. А. Жуковський — це два заступники головного редактора. До речі сьогодні над тими двома монументальними виданнями крім цих осіб працює ще тільки пані Софія Янів та дві машиністки. Вся інша праця, включно із мовною коректою, проходить тепер письмовою дорогою, що є особливо утяжливе.

Тут треба постійної наполегливої переписки, устійнення фактів цею дорогою, сперечання з авторами за довжину гасел (має бути 20 рядків, а більшість пише на 200, або ще ширше), треба постійно приймати суттєві рішення за інтерпретацію гасел і брати за них відповідальність. Отож, переписка мусить бути дуже жива та точна.

Окрему групу творять сьогодні співробітники

вою з приємною, на зразок харківської, вимовою, Юрій Микитин мусів вдаватись до шаржу, бо й не просто вдавати біснуватого. Та шарж у кожному лицедійстві має повне громадянство. Ніна Тарновецька вкладалась у той світ ізольованого суспільства, замкненого мурами старечого дому, що відривається від нормального потоку життя і дегенерується. Сім'я Бойка показана як група ласих на гроші осібників без якихось глибших моральних засад. Найбільшою симпатією у глядачів могла втішатись внучка Олена, що її відтворила Андрія Можарівська, яка репрезентувала молоде покоління вже нормального суспільства. Режисер Марія Левицька, при всій скромності сценографії, зуміла вивести задовільно сатиру ще молодого, виростлого вже в Канаді автора.

Найбільше признання треба віддати авторові за його відвагу взяти під обстріл сатири саме емігрантський побут. Це чи не перша сценічна вистава на тему емігрантського табу. П'єса написана з талантом, діялоги жваво опрацьовані, вміло розбудована інтрига, що послідовно зростає і розвивається і тримає увагу глядача. Можна б мати застереження до третьої дії. Третя дія в кожній п'єсі найважливіша і найтяжче її змонтувати. Розв'язка — головний герой програє, виштовхнений поза рамці нормального життя; заслужена кара зустріла грошолобну родину: гроші пішли на "далекі планети". Та чи це розв'язка для сатири? Якщо авторові вдасться знайти таку розв'язку, що підняла б сатиру на ту площину, де схрещуються межові життєві ситуації, його п'єса може увійти у репертуар не одного театру.

Та й добре, що у нас в еміграції ще є бодай один театральний ансамбль, що може взятись за постановку нової п'єси. Український Театральний Ансамбль "Заграва" заслужив собі на похвалу за те, що не перестає лицедіяти. Перш за все похвала його непокірному керівникові Володимирові Довганюкові.

(от)

ЛЮКСУСОВІ АВТА В СССР

Коштовні й люксові авта-лімузини, якими послугуються капіталісти, королі й шейки-мільйонери, не є рідкими на вулицях Москви. Їх пасажирами є "народні представники" держави, яка хизується "безклясовістю" системи.

У квітневому числі советського журналу "За рүлем" (За кермом), поміщений знімок і опис нового досить таки клясового й розкішного авта ЗІЛ 4104, вартість якого понад 100 тисяч рүблів.

Майже шестиметрове авто досягає швидкості 118 миль на годину, має автоматизоване кермо, гальма, замки. Відділ шофера відгороджений склом від решти авта і вигідних його семи сідел для "безклясових" аристократів "країни трудящих".

Найновіший модель приходить на місце минулого ЗІЛ 114 і, як пише журнал "За рүлем": "відбиває прогрес Советського Союзу і світового авто-будівництва за останніх 15 років".

у англомовній гасловій енциклопедії під проводом проф. Юрія Луцького в Торонто. Проф. В. Кубійович, пояснюючи цю складну систему праці, яка нині існує, стверджує, що давнішими роками працювало в Сарселі над енциклопедією двічі стільки наукових робітників — тепер вони на місцевому цвинтарі. Брак рук до праці — це найбільша проблема, що сьогодні існує.

Праця над українською гасловою енциклопедією тягнеться вже 25 років. Пляни закінчити її у восьми томах виявились нереальні. Тепер закінчується дев'ятий том, а у 1984 році повинен бути завершений десятий та останній том. Але праці над гасловою англомовною енциклопедією вимають ще великого зусилля і часу, хоча вона матиме лише чотири томи і помічною для її виготовлення є гаслова українська. Все ж треба багато змінити, усучаснити, а передусім узгодити з перекладачами в Торонто назвництва і спосіб подавання гасел, що вимагає безконечної і утяжливої переписки. Проф. В. Кубійович з великим признанням підкреслює заслуги ректора Едмонтонського університету проф. Петра Саварина у спонзорванні того почину; у минулому велику і важливу місію виконав Український Народний Союз у виданні Енциклопедії Українознавства англійською мовою у двох томах. Він підкреслює факт, що саме після її появи до року видали енциклопедію українською англійською мовою так, як після появи ЕУІ появилася в Україні енциклопедія українською мовою. Значить, ця величезна праця, яку виконують українці у вільному світі має значення широкого засягу.

"Наша вільна спільнота подиву гідна, — стверджує проф. В. Кубійович, — без її фінансової і моральної підтримки ми не могли б зробити такого діла. Але нам тепер треба одного, чого не дасть ніяка збірка гроша, а це — людей до праці", — повторює проф. Кубійович.

"В інших обставинах та в інших народів таку працю, як ми, виконує цілий штаб людей, а не одиниці, та ще до того, маючи в допомогу державні архіви, підтримку наукового світу і повну співпрацю", — завважує проф. В. Маркусь.

Брак людей — це найбільша болячка, яка раз-у-раз висувається у наших розмовах на перший плян. І тому наші господарі так просять апелювати в цій справі до наших громадян в Північній Америці, бо тільки серед них вони бачать можливість на допомогу. Тут наші співрозмовники мають на думці часову допомогу при переписуванні матеріалів, при канцелярських чи бібліотечних працях, які можуть виконати також старші люди.

"Багато не можемо обіцяти", — сміється проф. В. Кубійович — "але для старших людей зі соціальним забезпеченням і можливістю посвятити пів, чи рік часу, — це нагода зробити велике діло, а при тому пізнати у вільному часі Париж".

"Треба нам прикласти усі сили, щоб закінчити праці, а скільки мені ще залишилося часу і сили до того, ніхто не знає", — каже проф. Кубійович.

Коли бачимо, однак, як він скаче по два східці у своєму "царстві", не зважаючи на 82 роки жит-

тя, віримо, що він ще матиме настільки сили, щоб цю працю завершити. Але чим довше слухаємо і чим більше бачимо, то і подивляємо його та цю маленьку горстку його співробітників ентузіястів за їхню неспівмірно велику працю.

Здається нам, що є такі люди, що могли б дати помічну руку і пишемо ці наші спостереження з надією, що може вони покажуть комусь дорогу до зарослих травою, опустілих останніми роками, стежок "нашого" українського Сарселю.

Коли ще раз проходили ними у товаристві наших господарів, які показують зарослий буряном, колись гарний город, спотикаємося на дитячу іграшку, залишену там дитиною сторожів будівлі.

І ця дрібна, нецікава собою іграшка, немов говорить до нас і пригадує усіх тих наших дітей, для яких Енциклопедія Українознавства буде чи не єдиним джерелом правильних інформацій про Україну.

ЛІТНІ КУРСИ КОЛЕГІЇ СВ. АНДРЕЯ

ПОСИЛАЙТЕ СВОІХ ДІТЕЙ
— ВНУКІВ НА КУРСИ!

Літні курси української спадщини для молоді від 14 до 18 років життя відбудуться від 2-го до 30-го липня, 1983 року, в Колегії Св. Андрея.

У виховну програму входять курси *української мови*, які будуть провадитися ранком. Пообідня програма включатиме предмети з *релігії, історії, мистецтва, ручних робіт та провідництва*. Вечірня програма включатиме *народний спів, танці, гру на бандурі й драму*.

Під час курсів студенти відбудуть три *прогульки* поза Вінніпег. У програму буде включений теж спорт та товариські зустрічі.

Адміністрація курсів складатиметься з таких осіб: ректор-капелян — прот. Олег Кравченко, директор курсів — проф. Роман Єринюк, декан резиденції-наглядач — п. Григорій Мельник. Їм допомагатимуть вісім учителів та члени постійного персоналу Колегії.

За аплікаціями й дальшими інформаціями пишуть до:

Ukrainian Summer School Program
St. Andrew's College, U of M,
475 Dysart Road
Winnipeg, Man.
R3T 2M7

Або просимо телефонувати на число телефону: 269-3565 (area code 204).

ДОРОГИЙ ЧИТАЧУ!

**ЗРОБІТЬ ПРИЄМНІСТЬ І КОРИСНУ
ПОСЛУГУ СВОІМ РІДНИМ ТА ПРИ-
ЯТЕЛЯМ. ПЕРЕДПЛАТІТЬ ДЛЯ НИХ
ЖУРНАЛ "НОВІ ДНІ"!**

П. П. ПОСТИШЕВ – ОРГАНІЗАТОР ГОЛОДУ 1933 РОКУ В УКРАЇНІ

Організатором злочинного голоду в Україні був Павло Постишев. Його було послано з Москви з особливими повноваженнями виконати нереально високий план хлібозаготівель. Статтю П. Корсуна про Постишева Радіо "Свобода" переслало також в Україну. — Ред.

Під час призначення на Україну в січні 1933 року Постишев мав 46 років. Він походив з Івано-Вознесенська, рахувався робітником, хоч писав досить рівно, і тому його вважали конторником. До більшовиків прилучився під час революції 1905 року.

В Україні Постишев уже раз працював — у 1925 році був секретарем Харківського окружного КП(б)У. Мав конфлікт з Миколою Скрипником у справі українізації Харкова і мусів покинути Україну та переїхати до Москви. Як противника українізації партійно-міщанська Москва зустріла його урочисто: говорили, що шлях від вокзала до автомобіля був висланий килимами. Можливо, що Постишев не був ще тоді принциповим противником українізації. Не виключено, що і в 1933 році не був. Він був особистий ворог Скрипника, а головне, врахував, що Москва його полюбила як жертву українізації. На такі припущення наводить факт одруження Постишева з дочкою українського діяча часів Центральної Ради — Постоловського.

Проти українізації Харкова Постишева нацькував апарат харківської більшовицької організації, ворожий українству ще з часів Центральної Ради. Висуваючи Постишева своїм намісником на Україну, Сталін враховував цю його особисту ворожнечу до українізаторів. Треба сказати, що й увесь керівний апарат, який поїхав з Постишевим на Україну, був підібраний за сталінськими напрямними — ворожий до українства, яке зриває ніби то зріст сільського господарства України. Це були ті, що мусіли в 1925 році з Постишевим покинути Україну і нові, місцеві, які трактували українізацію як петлюрівщину, а українського селянина як суцільного куркуля. Цим людям Москва доручила діяти рішуче. І вони так діяли.

Постишева було призначено тільки секретарем Харківського обкому, одним з секретарів ЦК КП(б)У та членом Політбюро. Але всі знали, що це тільки зовнішність. Під час Першотравневих чи Жовтневих свят на стінах будинків вивішувались підкреслено величезний на всю стіну портрет Постишева і поруч маленький портрет Першого секретаря ЦК КП(б)У Станіслава Косіора. Постишев був зв'язаний прямим дротом зі Сталіном. Він розподіляв присланих з Москви начальників політвідділів МТС і інші численні керівні кадри КП(б)У.

Голод в Україні почався ще з осені 1932 року, коли в селян було забрано всі залишки харчів. Забирали навіть городину — горох, квасолю, картоплю. Забирали, як казали тоді в ЦК КП(б)У, "під метьолку". Уже на початку 33 року село вимирало, а на тротуарах міст валялися трупи вимерлих селян. І в цей час Постишев змушував голів колгоспів виступати по радіо, що плани хлібоздачі, задані партією, зовсім можливі до виконання. Голосники радіо резали по місту Харкову про це, а також про те, що "ми побудували радісне, щасливе, соняшне життя". А апаратники Харківського обкому партії несли з закритих розподільників масло, цукор, ковбасу. Деякі несли навіть гордо, демонструючи свою вищість. Не забуду, як я йшов по вулиці Харкова з дружиною мого приятеля, партійного апаратника, і, коли переступав через трупи померлих, у мене вирвалось розпучливе — "Та що ж це робиться?!" То ця жінка злобно сказала: "Кулацьке вмирає..."

Ще страшніше бачив я на селі. Іду по вулиці містечка, а переді мною обірваний хлопчик, років десяти, виє вже не людським голосом. Я забігаю наперед і розглядаю його. На лиці йому років шістдесят, хоч це хлоп'я. А збоку на ганкові замкненої крамниці таке ж хлоп'я, що вже не може ходити, тільки тихо стогне. "Кулацьке вмирає..." згадав я.

Постишев знав про все це. Йому нагадувало про це і особисте життя. В обкомі КП(б)У його кабінет був далеченько в кінці коридора. Йому побудували особистий туалет з окремим входом з кабінету. Він боявся розплати. Але й нерви Постишева не витримали. 13 травня скінчив самогубством славний письменник комуніст Микола Хвильовий. Сьомого липня застрілює зацькований Постишевим старий більшовик Микола Скрипник. Постишев став з'являтися перед людьми з чернечими чотками (певне за порадою лікарів), нервово перебираючи їх.

Але розправа таки прийшла і то ганебна. Сталін усунув його з відповідальної роботи за те, що в його апараті працював ніби троцькіст. А через якийсь час Постишев був розстріляний. Сталін хотів продемонструвати, що за страшний голод 33 року винен не він, а Постишев. В дійсності — "Мавр зробив своє діло, мавр може піти геть..."

18 вересня 1977 року в СРСР відзначено 90-річчя з дня народження Постишева, а в Харкові йому поставлено пам'ятник. Ні Чубар, ні Петровський, ні інші керівні більшовики України не удостоїлись пам'ятника.

Ставлячи пам'ятник Постишеву, партійний апарат ЦК КПРС продемонстрував ніби свою подяку йому за видурення голодом мільйонів українців, солідаризувався з розгромом Постишевим українського відродження.

Скільки нових передплатників
ви приєднали для "Нових днів"?

Е. М. ОХРИМ'ЮКА ТАКИ РОЗСТРІЛЯЛИ

Недавно українські газети на Заході повторили інформацію з нью-йоркського щоденника "Новое Русское Слово" про те, що афганські повстанці розстріляли захопленого ще в вересні 1981 р. керівника групи радянських геологів в Афганістані Е. М. Охрим'юка, — "за всіма правдоподібностями українця по національності".

Вже раніш писалось, що афганські повстанці хотіли виміняти Охрим'юка за деяких полонених чи арештованих своїх людей і звертались у цій справі до Міжнародного Червоного Хреста. Вони намовили полоненого Охрим'юка писати листи до радянського посла в окупованому Афганістані, до ТАСС, до голови ради міністрів СРСР і навіть до генерального секретаря комуністичної партії Радянського Союзу. Згідно з советським "гуманізмом", ні на один свій лист Е. Охрим'юк відповіді не отримав, хоч і писав: "Дуже мені жаль, що за весь цей час ніхто не міг вглибитись у моє положення і не передав для мене ані слівця до Міжнародного Червоного Хреста..."

Переконавшись, що з виміни нічого не вийде, повстанці Охрим'юка розстріляли. Пресова інформація "НРС" кінчається таким реченням: "Виглядає, кажуть політичні спостерігачі, що совети самі прирекли на смерть свого громадянина".

Те, що совети самі прирекли на смерть свого громадянина — це не новина й нас не дивує. Але дивує, болить і пригнічує факт, що й ми самі прирекли Охрим'юка на смерть, хоч він був і наш громадянин. Маємо на Заході п'ять "революційних" партій і кілька "визвольних фондів", стецьківський Гизвольний Фронт хвалиться навіть прямими зв'язками з афганськими повстанцями. Невже ж за півтора року не можна було довідатись чи Охрим'юк справді українець і чи бажав, щоб його визволили українські націоналісти, якщо відвернулись від нього його кремлівські наказодавці?

Коли ж хтось з українських угруповань вів у цій справі якінебудь розмови з Охрим'юком, афганцями, Червоним Хрестом чи з урядовими чинниками країни свого поселення, то чи ж не слід було подати висліді таких розмов до загального відома? Чейже маємо аж п'ять конкуруючих інформаційних агентств чи служб, а серед них і "центральну", фінансовану найбагатшою Організацією Українських Націоналістів. Чи ж існує вона лиш для звідомлень про партійні паради та помпезні бенкети?

Врешті хотілося б знати, чи редактори української вільної преси справді вже настільки збайдужіли й зачерствіли, що передрукували таку тривожну вістку з "Нового Русского Слова" без будь-яких своїх коментарів. Чейже в Афганістан насильно послано тисячі наших братів-земляків і кожного з них може зустрінути доля Е. М. Охрим'юка, якщо цьому завчасно не зарадити. Звичайно, — війна є війна; повстанцям тяжко возитись з полоненими, зокрема з тими, що їх схоплено під час жорстоких каральних дій. І все ж таки, нав'язання ділових зв'язків між представниками українського національного табору й афганськими повстанцями — це справа

гостро актуальна. І її можна налагодити, але тільки тоді, як наші провідники з меншим ентузіазмом вестимуть спритно підсунуту нам боротьбу навколо патріархату чи за уявну владу в УККА й СКВУ, а приділять бодай трохи уваги й ресурсів цьому дуже реальному фронтові.

М. Дальний

ПЛЕНАРНА СЕСІЯ СКВУ

22-го квітня ц. р. в приміщенні готелю Лейкшор Ін в Торонті відбулося ширше засідання Президії Секретаріату СКВУ, а наступного дня — Пленарна сесія Секретаріату СКВУ.

Засідання Президії Секретаріату СКВУ відкрив і ним керував (заступаючи хворого президента СКВУ — Івана Базарка) перший заступник президента Микола Плав'юк.

Про стан підготовки до спільного відзначування 1000-ття Хрещення України інформували владики митрополити — Максим і Степан та архипресвітер о. д-р Семен Савчук. Президія прийняла рішення покликати комісію, яка матиме завдання опрацювати до часу IV СКВУ проєкт загального українського відзначування 1000-ття Хрещення, цей проєкт, одобрений Президією, буде поданий IV-ому СКВУ до схвалення.

Про підготовку до відзначення 50-ої річниці голодової облоги України по країнах нашого поселення звітував голова Центрального Координаційного Комітету СКВУ д-р В. Омельченко. Відмічування трагічної річниці підготовляють і ними проводять крайові центральні репрезентації відповідно до своїх можливостей, а завданням Центрального Комітету є такі відмічування координувати.

Президія присвятила більше уваги справам підготовки до IV-го СКВУ, що відбудеться 1-4 грудня 1983 року в Торонті.

В суботу 23-го квітня в приміщенні Лейкшор Ін, о 9-ій год. рано зачалася XVI-та Пленарна сесія Секретаріату СКВУ, яку відкрив і нею проводив М. Плав'юк. Після молитви, прийняття порядку нарад та схвалення скороченого протоколу з XV-ої Пленарної сесії про діяльність Президії Секретаріату за роки 1981 та 1982 звітував генеральний секретар Президії В. Безхлібник. За Контрольну Комісію СКВУ звітував її голова Іван Винник.

До Президії Підготовчого Комітету IV СКВУ обрано президента І. Базарка та двох заступників пп. І. Білинського та М. Кушпету, а на голов двох основних комісій назначено: В. Кирилюка — Організаційна Комісія і В. Мазура — Програмова Комісія.

Після прийняття нових членів, заслухання інформації сенатора П. Юзика про Сесію КПЛ і схвалення привітання для хворого президента І. Базарка, XVI-ту Пленарну Сесію закінчено однохвилинною мовчанкою у пам'ять жертв голодової облоги України, молитвою і відспіванням національного гімну.

МОЛОДІ ТВОРЧІ СИЛИ — СОНЯ КЛІМАШКО Й ІГОР РОМАНИК

Свого часу, після закінчення першого концерту молодої співачки Елеонори Бербенець з захопленням висловилися про неї й молоду мистецьку зміну оперний співак Михайло Голинський, диригент Юрій Головка і доктор музикології піяніст Казимир Олешкевич. Вони залишили пам'ятні слова: "Нема для нас більшої приємності як бачити на сцені молодих людей українського роду, які переборюючи різні перешкоди, вчать, і за мистецькі осяги отримують признання між своїми і чужинцями. Наша нація багата на таланти й ми спокійні, що приходить добра мистецька зміна в українську громаду міста Торонто".

Я, мабуть, у той час не вповні розумів їхнє захоплення і вартість слів, які сприймав як своєрідну чемність для підтримки виконавців та заохоти до дальшої праці молоді.

Від того часу пройшло багато років і довелося чимало бачити мистецьких виступів як українських, так і чужих; більш уважно сприймати виконавців і, головне, самому вчитися оцінювати мистецьке виконання.

Одним із таких приємних захоплень був для мене тепер "Камерний концерт" із виступом скрипачки Соні Клімашко у супроводі арфи (Марія Байсверт), що відбувся в імпазантній залі "Сімпсон Юнайтед Черч" 9-го квітня у місті Торонто.

У програму була включена прекрасна компо-

Соня Клімашко і Марія Байсверт

зиція Ігоря Романика. Цікаво що у залі Роя Томсона 6-го березня успішно пройшов концерт "Торонтонського октету" (який у минулому році організувала Соня Клімашко) і в програмі також була композиція Ігоря Романика.

У програму 9-го квітня включено композиції Баха, Дебюссі, Фауре, Йонгдена, Доніцетті, а між ними й молодого І. Романика. Добру мистецьку публіку, з перевагою молодих adeptів у різних ділянках мистецтва, мабуть це й зацікавило.

Його композиція "Ліра" не тільки цікава музичною тональністю, але також ліричним відчуттям, що місцями нагадує запах рідної землі — України. У творчому доріжку молодого композитора близько двадцять творів, а між ними й один на вісім музичних інструментів, який "Октет" виконав у залі Роя Томсона.

Треба подивляти працьовитість Ігоря Романика, що знаходить час (переважно вночі) для нового репертуару — "Торонтського октету" і навіть для нової музичної інтерпретації опери "Циганський барон".

Мабуть, правильно написано в характеристиці про Ігоря Романика: "класично школений добрий талант, із закінченою університетською освітою по класі загальної музики, скрипки і композиції, майстер гри на різних інструментах, п'ять років участі у виступах з Національним балетом Канади в Америці та Європі".

Талановита скрипачка Соня Клімашко отримала у Торонтонському університеті звання дипломованого артиста гри на скрипці, піяно та флюті. За нею також роки професійної праці з Кінгстонською симфонічною оркестрою з Ніягарською і Тандер бейською, Гамільтонська філармонія, Королівський балет міста Вінніпегу. Вона була концертмайстром ліричного театру і нью-йоркської продукції "Фідлер он де руф" та брала участь у турне з Канадським національним балетом в Америці й Європі.

Перед Сонею і Ігорем надійний шлях і їхніми успіхами гордитиметься Канада й ми, українці.

Ігор Романик

3 УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ В АВСТРАЛІЇ

У Сіднейі 1-3 квітня відбулась **Наукова конференція НТШ**. Голова відділу д-р Роман Микитович прочитав доповідь про перших чотирьох голів НТШ в Австралії: про д-ра Є. Ю. Пеленського, проф. П. Шулешка, д-ра І. Рибчина та д-ра Т. Ляховича. Прочитали свої доповіді також проф. Е. Сенета, Ст. Радіон, д-р І. Гавришкевич, Дм. Нитченко, mgr. О. Голубович, інж. Б. Шемет, д-р І. Ващишин, д-р О. Дубик, д-р І. Гордіїв та молодий науковець mgr. М. Павлишин. Майже всі доповіді були присвячені діяльності та історії української спільноти на цьому терені.

У залі, де відбулась конференція, архітект Т. Щербань приготував численні світлини на стендах про різні ділянки життя українців в Австралії, а Дм. Нитченко — виставку всіх укр. та англомовних видань, що вийшли в Австралії протягом 32 років. Їх було 137.

При університеті в Монаші, біля Мельбурну, почав працювати лекторат укр. мови й літератури. Лекції читають mgr. Марко Павлишин та д-р Роберт Слюнек з відділу славистики університету. Лекторат відвідує 15 осіб різного віку. Є надії, що з наступного року відкриються Катедри українознавства в Сіднейі при Макворі університеті, а може і в Монаші.

У неділю 17-го квітня в Укр. Нар. Домі в Ессендоні, біля Мельбурну, **Вокально-музичний ансамбль "Скорморохи"** дав новий концерт. У програмі переважно українські народні пісні та частина сучасних композиторів і європейських класиків. Цікаве те, що цей ансамбль складається з євреїв, які не так давно приїхали з України і 2 з Білорусії. Вони професійні артисти. Володіють українською мовою. Виступали вже й на єврейській сцені в Сіднейі та Мельбурні.

Запрошували їх на рос. сцену, але вони відмовились. Заля була майже повна глядачів. Кожну точку зустрічали рясними оплесками.

У неділю 24-квітня, на запрошення Гуртка книголюбів та Комітету по відзначенню 50-ліття голоду в Україні Дм. Нитченко прочитав у Сіднейі в Домі молоді доповідь на тему "Відлуння сталінського голоду в українській літературі та в спогадах". Вступне слово сказав голова згаданого Комітету п. Ю. Менцінський. Супровідні вірші та уривки з спогадів читали члени Гуртка книголюбів — пані Анна Касанчук, Люба Луцька, Катерина Атаманюк та запрошені лектори — Галя Кошарська та Євген Гаран. Після доповіді слово подяки за доповідь та читання текстів і всім присутнім сказав голова Об'єднаних Громад НПВелзу п. Микола Свідерський.

Подібні доповіді мають відбутися й по інших містах Австралії, де є українські громади.

НАГОРОДИ АНТОНОВИЧІВ 1983 РОКУ

Фундація Антоновичів 1983 року надасть свою третю літературну нагороду й другу за наукову працю з українознавства.

Літературна нагорода буде приділена на відзначення видатного літературного твору, написаного українською мовою. Критерієм для призначення нагороди є висока мистецька вартість твору. Нагорода може бути надана романові, повісті, збірці оповідань, поемі або збірці поезій, надрукованих окремим виданням або в альманахах чи журналах.

Наукова нагорода буде надана видатній праці українською або чужою мовою з ділянки українознавства.

В обох випадках можуть розглядатися твори (праці), видані 1982 або 1983 року. Твори в рукописі не розглядаються.

Кожна нагорода складатиметься з характеристично-відзначення й грошової суми 5.000 американських доларів.

Твори (праці) мусять надійти до Жюрі не пізніше 15 жовтня 1983 року. Вручення нагород відбудеться наприкінці 1983 року.

Жюрі скликання 1983 року складається з таких осіб: Ярослав Пеленський (Айовський університет), Богдан Рубчак (Іллінойський університет), Іван Фізер (Ратгерський університет), Юрій Шевельов, голова (Колумбійський університет) і Роман Шпорлюк (Мічиганський університет).

Листування до Жюрі слід спрямовувати на адресу:

The Antonovych Foundation
P. O. Box 40818
Washington, D. C. 20016

ЛІТНІ КУРСИ — НАЙКРАЩЕ МІСЦЕ ДЛЯ МОЛОДІ ПІД ЧАС ЛІТА!

Л І Т Н І К У Р С И — 1 9 8 3 Р О К У

Колегія Св. Андрея у Вінніпезі, Інститут Петра Могили в Саскатуні, Інститут Св. Володимира в Торонто та Інститут Св. Івана в Едмонтоні ЛІТОМ 1983 року провадитимуть, як і попередніми роками, ЛІТНІ КУРСИ УКРАЇНОЗНАВСТВА.

Закликаємо батьків, священиків, провідників українського організаційного життя в Канаді й США та весь загал підтримати ці курси. Заохочуйте молодь вписуватися та допоможіть їй бути учасниками якогось із цих курсів. Такі курси багато допомагають нашим молодим хлопцям і дівчатам підготовлятися на майбутніх провідників українського суспільства, а щонайважливіше — стати гідними членами свого народу.

Щодо дати курсів, програми навчання, оплати і т. д. пишіть за додатковими інформаціями до:

Ukrainian Summer Courses
St. Andrew's College
475 Dusart Road
Winnipeg, Manitoba
R3T 2M7

Ukrainian Summer Courses
St. Vladimir's Institute
620 Spadina Ave.
Toronto, Ontario
M5S 2H4

Ukrainian Summer Courses
Mohyla Institute
1240 Temperance Street
Saskatoon, Sask.
S7N 0P1

Ukrainian Summer Courses
St. John's Institute
11024 — 82 Avenue
Edmonton, Alberta
T6G 0T2

ЯК ПИСАТИ ПРИЗВИЩА ЖІНОК?

У своїй статті "Відгук з "подякою" однієї нашої письменниці на мою рецензію" (НД, березень, ц. р.), наш вельмишановний сеньйор "літературних справ" Василь Кирилович Чапленко мимоходом порушив також актуальну справу писання прізвищ українських жінок. Обвинувачуючи нашу поетку (а мені здається, що було б краще писати "поетесу") Ганну Черинь в намаганні застерегти за собою право "апробації" тобто, цензури перед тим, як хтось хотів би послати рецензію на її твір до журналу чи газети, Василь Кирилович вважає, що напр., заголовки книжки Ліни Костенко "Маруся Чурай" — "історично хибний", бо треба було б подати "Маруся Чураївна".

Це дуже цікава й оригінальна заввага чи вимога. Бо якщо б дотримуватися цього чапленківського правила, тоді треба було б всі прізвища українських жінок, які (прізвища) є чоловічого роду, так само писати в жіночому роді. Бо якщо має бути Маруся Чураївна замість Маруся Чурай, тоді так само має бути Ольга Маківна замість Ольга Мак, Ірена Книшівна — замість Ірена Книш, Олена Дубівна або Дубова — замість Олена Дуб, Марія Савчаківна — замість Марія Савчак, Зіна Семенюківна — замість Зіна Семенюк, Стефа Федчуківна — замість Стефа Федчук — і т. д., і т. д.

Справа в тому, що до цього часу ми вважали, що за певними винятками напр., коли прізвище закінчується на кий"), прізвища, які набули жінки від своїх чоловіків, не відмінюються, точніше, вони і далі залишаються чоловічого роду. Не буду йти далеко — скажу про себе: якщо б дотримуватися правила Василя Чапленка, тоді прізвище моєї дружини Олени треба було б писати Мовчанова або Мовчанівна, але аж ніяк не Мовчан, як вона тепер підписується. А якщо так, то це в такій самій мірі повинно б стосуватися і дружини Василя Кириловича, хоч вона, видно, в погодженні з своїм чоловіком, підписується так "Наталія Чапленко" замість "Наталія Чапленківна" або "Чапленкова", як це ніби мало б бути згідно правила Василя Кириловича Чапленка (див. "Наше життя" за грудень, 1981).

Ну, і як тепер бути? Переробляти всі метрики, всі дипломи, пашпорти і т. д. які мають українські жінки із прізвищами чоловічого роду, на жіночий рід? Але як бути з тими, що вже відійшли від нас? Напр., як бути з нашою героїнею Ольгою Басараб (чоловічого роду. — "треба б" Басарабова або Басарабівна — аналогічно до Чураївна)? Невже треба також на її пам'ятниках "поправляти" її "неправильно" написане прізвище? Що Ви на це скажете, вельмишановний Василю Кирилович?

Ю. Мовчан

ЩЕ ПРО КУПІВЛЮ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Відповідаю Б. Александрові на питання відносно купівлі землі в сучасній Україні, відповідаю так, як мені відомо з моїх особистих вражень, коли відвідала я Україну в 1978 році.

Читати в пресі і бачити наяву, — це велика різниця. Ми часто читаємо в українській пресі про велике значення присадибних городів для українського селянина в сучаснім господарстві України. Ми читаємо й немов забуваємо, бо це нас не обходить, бо ми маємо сталий погляд, що там все негативне. Але там живуть люди, з живими інстинктами Богом і природою даними, і оте людське в людині таки перемагає. Бачити оті присадибні землі наших селян в сучасній Україні, — це вірити в безсмертність людської душі. Свобода власної ініціативи може творити чудеса.

Казали мені тоді в Україні, що на колгоспника приділяють 40 сотих землі, а на інших 15 (здається добра моя назва міри). Казали, що люди купують хати з городами, і в той спосіб мають більше землі. Жалілася старенька жінка, що сусіди не дочекаються, аби вона скорше померла, то вони тоді куплять хату з великим її городом, і будуть мати більше землі. Отак і казали: "люди тепер скуповують землю". Які права там тепер — мені не відомо, знаю тільки, що право є на власність і наслідство, і люди можуть продавати і купувати хати зі землею біля них.

До того треба додати, що село зв'язане з містом отими городами-землею, бо молодь, живучи в місті, помагає своїм батькам обробляти городи, а тоді забезпечені на зиму своєю городиною. З колгоспу видають тепер на трудовні гроші і з центр зерна курам (так казали), хліб печуть у пекарнях і люди купують його в сільських магазинах. В господарстві по селах є кури, гуси, свинка годується, корів є мало, бо їх тяжко прогодувати. Люди працюють тяжко. Коли я спитала одного чоловіка, як ви живете, то він відповів мені словами Шевченка: "Робота тяжка, ніколи й відпочити не дають" — і при тому усміхнувся мені так щиро і приязно, немов пожалівся на свою долю...

Все ж власні присадибні городи і приділи землі для людей по селах України сьогодні є запорукою власного врожаю для забезпечення родини найосновніше городиною, і втіхою з отієї своєї землі, що годує людину сьогодні і в селі і в місті — по родинному, чи з базарів. І на мою скромну думку — перемогою людини з власною свobodною ініціативою, що хоче жити...

Синя Волошка, Англія

ПРО ПРАВО НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

П'ять років тому, коли я їздив на Україну, я читав у Запорізькій обласній газеті один лист до редакції, де автор писав, що трапляються такі прикрі випадки, коли колгоспники відмовляються від своїх присадибних ділянок. Особливо часто це буває з пенсіонерами, тому що у пенсіонера відбирають частину пенсії, якщо в нього виявляється більше як 15 сотих гектара присадибної землі.

Як бачимо, колгоспник має право лише мати не більше 15 сотих гектара при своїй садибі і то все.

Ніякої "купівлі-продажу", звичайно, ніде на Україні нема, як немає й ніяких одноосібників. Всі вони знищені ще в 1929-30 рр.

Пані Волошкю радус, що тепер у селі ніхто не пече хліба, а купус "недорого" готовий хліб. Пекти хліб не важка робота для колгоспниці. Далеко важче їй працювати на колгоспному полі під наглядом ланових, чи як вони по-новому звуться тепер. Не печуть тепер хліб, тому що не мають із чого, бо усе зерно з колгоспа забирає держава майже за дурно, тому й продає хліб "недорого", маючи на цьому сотні відсотків вигоди.

Село, у якому побувала пані Волошка, живе "щасливим" життям: "Люди п'ють, їдять і забувають про все на світі." То правда, що "забувають про все", бо багато чого й не знають. Вони не знають, як жити вільним, а не рабським-колгоспним життям, бо вирости вже за часів нової кріпаччини. А людина до всього може звикнути. Колись кріпачка у Марка Вовчка казала про своє безпорадно-тяжке життя: "Плачеш, плачеш, а потім і чхнеш".

Так і сучасниці, сталінсько-андропівські кріпаки-колгоспники. Коли я був на Україні, то мені казали: "Коли б нашому колгоспнику сказали: "Залишай колгосп і живи своїм господарством", — то він не захотів би". І я вірю. Він звик до рабства, як вільна пташка звикає до клітки. Але — звикнути, не значить бути щасливим. І наші колгоспники не такі щасливі, як гадає пані Волошка. Тому вони й п'ють, тому вони й тікають до міст, хто тільки може. Від щастя ніхто не тікає.

Іван Старий, Австралія

**
*

НА ВЗІР ПРОФ. В. ЧАПЛЕНКА

Всі дописи професора Чапленка читаю. Дивуюся, що йому хочеться часами навіть гостро критикувати чужі писання й цим збільшувати собі число противників. Це не легко у 82-ім році письменника.

Але, видно, совість сильніша, як недбалство. Вичитав я у "Нових Днях" з березня гарну статтю Юрія Клинового про Миколу Понеділка. Не знаю, чи моя совість, чи жаль, не дає мені спокою, щоб не запитати:

А де ділися 6 років життя Понеділка?

Там цитує пан Клиновий з "Автобіографії" М. П. ось таке:

"До Америки приїхав у 1948 р. Спочатку мив посуд у ресторані, трішки пізніше морозиво продав і від цієї праці (??) мозолі на руках носив щось із півроку. Працював також у м'ясара, фермера. Біля трох років навіть розкошував у "Голосі Америки"... А з 1955 р. до сьогоднішнього дня працюю в одній з найбільших американських книгарень у Нью-Йорку, в її слов'янському та німецькому відділах".

1948 приїхав до Америки. 1949 року він почав працювати в Сурмі. До німецької книгарні пішов 1955 року, його там поставив Богдан Головід, що тепер ще продає хати в Ст. Петербургу, Флоріда, бо він там покидав працю. Для Понеділка там праця була лучша, бо менші години.

Чому нема згадки, що Микола Понеділок майже 6

див на читання своїх творів або брав відпустку на писання їх.

До кінця життя Микола Понеділок був ввічливий, ніколи не показав якоїсь незгоди. Як працював у німецькій книгарні, то майже кожного дня приходив до Сурми привітатися й побалакати з давніми знакомими. Чому цього нема в його "Автобіографії"? Отже це мене болить, і прикро мені про це писати. Але, як робить професор Чапленко, пишу аби совість була чиста.

М. Сурмач, Садл Рівер, Н. Дж.

На жаль, не маємо "Автобіографії" Миколи Понеділка й не можемо відповісти на Ваше запитання, пане Сурмач. Можливо, що дослідник творчості покійного письменника, п. Юрій Клиновий, має або знайде на це відповідь. — Ред.

**
*

РЕПЛІКА НА "ПРОЩУ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ"

... Я можу прилучитися до репліки О. З. ("Нові дні" ч. 392) щодо нарису Лесі Богуславець. І мені здається, що вона іздила пальцями по альбомах України або в товаристві товаришів з товариства "Україна", Київ, Золоті ворота, 6. Надто легко їй вдаються всякі поїздки по селах, проходи по кудуарах університетів (напр., у Львові). Минулого року була у Львові колишня абсолювентка цього університету, хотіла відвідати свою "альма матер", але її завернула варта, що пильнує вхід на мезанін, вступ для непричетних людей туди заборонений... У нарисі рясніє від загальників, немає відповідної атмосфери. Суперпатріотичний "сос", багатство мови, що його пробують сугерувати прагусті народні приказки (які, врешті, сердять читача, бо він хоче щось "побачити", "пережити"), цитати з історичних повістей (Камянець Подільський) — все воно не може розвіяти почуття, що авторка ввесь цей репортаж "скомпонувала" або — навіть, якщо побувала в Україні — доповнила фантазією за допомогою путівників для туристів, що їх немало в Україні надруковано. Я була двічі в Україні і знаю як "вільно" там можна рухатися.

А. Галя Горбач, Німеччина

КОРОТКО ПРО "НОВІ ДНІ"

Надсилаю свою передплату на журнал "Нові дні", а також на пресовий фонд \$20.00. Після другої Світової війни, коли ми прибули до Америки як емігранти, мої батьки почали випусувати "Нові дні", газету "Свобода" і кан. "Український Голос". Після їх трагічної смерті я відновила передплату і по змозі допомагаю, як можу, в пам'ять моїх незабутніх найдорожчих. Я люблю цей журнал.

Галина Гриценко, США

**
*

... Пересилаю чек на \$10.00 на пресовий фонд для "Нових днів", щоб "НД" жили століття і були кращими новими днями для всіх добрих людей.

В. Чурма, Лашін, Канада

НА ВІДГУК РЕДАКЦІ І АДМІНІСТРАЦІ

Я передплатник журналу "Нові дні" з 1955 року. Журнал був і надалі є одним з найкращих українських видань на чужині. Не тільки з мовно-літературного боку, а й як справді орган вільної думки — державницький і соборницький. І тому "Нові дні" мусять і далі існувати — це наш обов'язок, і то не тільки перед світлою постаттю П. К. Волиняка-Чечета, але й обов'язок перед нами самими, перед українською еміграцією, і перед батьківщиною та тими, хто бодай випадково й там читає "Нові дні" та черпає моральну насолоду, як із джерела цілющої української правди. "Нові дні" мусять жити, бо ми, читачі, черпаємо з цього журналу снагу до витривалости, він живить у нас віру в те, що "Ще не вмерла Україна і слава, і воля"...

Вислаю грошовий переказ в сумі 10.00 дол. на пресовий фонд і прошу поставити лиш ініціали, щоб мої друзі і знайомі не дивувались: і де він такий узявся (бідний) та ще у Канаді, що вислав тільки 10.00 дол., а не більше. На все добре.

Ваш пенсіонер С. П., Квебек

Дякую і гратулюю за прецікавий журнал "Нові Дні" — джерело знання, нитку контакту, спосіб розваги і таку гарну мову на еміграції...

Ми французькі громадяни, мешкаємо між Парижем і Женевою, де я працюю у медичній відгузі ООН як мовознавець...

Тамара Грицюк, Женева

**
*

Шанозний Редакторе!

Журнал дуже цікавий та інформативний. Отримую його регулярно, за що дякуємо Вам. Бажаю Вам, а також усім співпрацівникам, міцного та гарного здоров'я, постійного небесного спокою, тривалої радості та ще кращого успіху в так відданій праці й посвяті цього дорогоцінного журналу для нашого Українського Народу. Разом з цим листом надсилаю чек у сумі 20.00 доларів — то буде передплата на 1983 рік, а решта на Ваші потреби. Дай Вам, Боже, ще більше сил і надалі видавати журнал "Нові Дні" таким цікавим.

Василь Ноцковський, Сан Хозе, США
20-го квітня, 1983 року

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА РОЗБУДОВУ

Вид-ва "НД" (5/83)

Н. Н., США	\$100.00
Проф. М. Муха, Вестон, Кан.	100.00
В. Поясок, Ошава, Канада	100.00
В. Завадський, Австралія	90.94
Й. Г., Торонто, Канада	50.00
Б. Мигаль, Оттава, Канада	40.00
Т. Матвієнко, Торонто, Канада	30.00
Тамара Грицюк, Швейцарія	26.96
Варвара Бакало, Бруклін, США	25.00
(В пам'ять свого чоловіка сл. п. проф. Івана Ів. Бакала)	
Марія Ганіна, Вайлдвуд, США	25.00

А. Дідик, Міннеаполіс, США	25.00
Катерина Росандіч, Сан Франціско, США	25.00
Ю. Роніш, Монреаль, Канада	25.00
Ю. Мигайчук, Парма, США	25.00
Є. А. Д.	24.52
А. Юриняк, Лос Анджелес, США	20.96
Д-р Юлія Войчишин, Оттава, Канада	20.00
Д-р М. Малецький, Торонто, Канада	20.00
о. І. Кіт, Бельгія	20.00
Ірина Тимошенко, Торонто, Канада	15.00
Марія Посипайло, Форт Лавдердейл, США	15.00
І. Передерій, Монреаль, Канада	15.00
П. і М. Дяконов, Пентіктон, Канада	15.00
(Замість квітів на свіжу могилу сл. п. Таїси Ф. Копил)	
А. Реда, Денемора, США	15.00
Д. Дем'яненко, Аргентина	13.00
В. Цибульський, Австралія	11.61
Анна Негрійко, Клівленд, США	10.00
П. Петренко, Данвілл, Канада	10.00
М. Козоріз, Тандер Бей, Канада	10.00
І. С. Мухин, Вінніпег, Канада	10.00
В. Туркало, Орадзбург, США	10.00
О. Сірий, Швейцарія	10.00
А. Федорак, Боффало, США	10.00
А. Маковійчук, Чикаго, США	10.00
В. Косогор, Чикаго, США	10.00
Я. Волян, Роземонт, Канада	10.00
Б. Пукса, Торонто, Канада	10.00
Любов Кошман, Ютіка, США	10.00
М. Тищенко, Лондон, Канада	10.00
В. Є. Чучма, Лашін, Канада	10.00
о. О. Фляк, Едмонтон, Канада	10.00
Олена Гоменко, Вінніпег, Канада	10.00
В. Літвінов, Торонто, Канада	10.00
Тетяна Назаренко, Детройт, США	10.00
Д. Таран, Бельгія	9.65
А. Тицький, Австралія	6.00
О. І. Смеречинський, Торонто, Канада	5.00
А. Кобаса, Севелл, США	5.00
Б. Зінченко, Форт Вейн, США	5.00
Проф. А. Степовий, Монреаль, Канада	5.00
О. Ткаченко, Торонто, Канада	5.00
о. І. Дерев'янка, Бельгія	5.00
Ю. Ганкевич, Монреаль, Канада	5.00
Наталка Єрега, Глен Спей, США	5.00
Галина Китаста, Сан Дієго, США	5.00
А. Жучок, Міннеаполіс, США	5.00
В. Ноцковський, Сан Хозе, США	5.00
Лідія Гузик, Венкувер, Канада	5.00
о. І. Лисенко, Чикаго, США	5.00
Й. Барнич, Монтерей, США	3.00

В 15-ту річницю смерті бл. пам. байкаря Ол. Запорізького, складають 25.00 на пресфонд Нових днів.

Оксана і Надія Сенки

ПЕРЕДПЛАТА ДЛЯ ІНШИХ:

Г. Мотох, Вінніпег, Кан.	1
Я. Харчун, Монреаль, Кан.	1

Щире спасибі всім за щедрю допомогу.

Редакція і адміністрація "Нових днів".

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668

If not delivered please return to:
NOVI DNI

Box 126, Postal station "N"
Toronto, Ont., Canada M8V 3S4

ПОВІДОМЛЕННЯ В СПРАВІ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНОЗНАВСТВА

Центральний Патронат НТШ-Сарсель повідомляє, що весь наклад гаслової Енциклопедії Українознавства (ЕУ2) вже випроданий.

Залишилося тільки кількості томів від 2-го вгору. Енциклопедія Українознавства є дуже доброю інвестицією, але тільки її комплекти матимуть повну вартість. Тому важливо, щоб комплекти ЕУ2 були в одних руках.

Маючи це на увазі, Патронат звертається до всіх передплатників, які змінили свої адреси від часу передплати, а також до тих, які успадкували ЕУ2, щоб вони подали негайно свої адреси і доповнили передплату, або відпродали видавництву ті томи, які мають у себе.

Друга важлива справа, яку конче треба також тепер поладити, це поміщення життєписів і фотознімків усіх фундаторів і меценатів (які жертвували на фонд ЕУ2 \$500 і більше) у додатку до останнього тома ЕУ2. Для виконання цього завдання редакції потрібні матеріали.

Тому Патронат просить усіх приятелів ЕУ2, до яких стосуються обі вище з'ясовані справи, негайно їх поладити і тим допомогти редакції успішно закінчити, а адміністрації доповнити комплекти ЕУ2.

Звертатися прохаємо:

PATRONAT-NTSH-S
16 Bracondale Hill Rd.
Toronto, Ont. M6G 3P4

"KNYHA" Verlag GmbH
8000 München 90
Pienzenauer Str. 15
West Germany

PSchKto Nr. 19 32 20-805, Postscheckamt München

ЗАНЕЧИЩЕННЯ АТМОСФЕРИ ПІДВИЩУЄ РІВЕНЬ ВОДИ В ОКЕАНАХ

Науковці ствердили, що за останніх сто років рівень води в океанах піднісся на 4-6 інчів. Не виключають, що у зв'язку зі збільшеним занечищенням атмосфери температура на Землі підвищиться настільки, що розтоплений лід з полярних районів може підняти рівень води в океанах на вісім футів.

Це дуже реальна загроза для таких низько положених районів світу, як Флоріда, Голландія, Бангладеш і інші. "Пляновники повинні вже тепер плянувати, як зберегти свої міста від загрози наступаючих морів", — перестерігає офіційний звіт ЕПА.

КОНФЕРЕНЦІЯ В СПРАВІ РАДЯНСЬКИХ ЄВРЕЇВ

У березні ц. р. відбулась в Єрусалимі міжнародна конференція в справі еміграції євреїв з СРСР.

КНИЖКИ НА ПРОДАЖ

Петро Волиняк, КИЇВ — Читанка для 3-ої класи 4-те видання. Ціна 3.00 дол.

Петро Волиняк. ЛАНИ — Читанка для 4-ої класи 4-те видання. Ціна 3.00

І. Бережний. УКРАЇНСЬКА МОВА. Початкова граматика української мови. Ціна 3.00 дол.

Д. Чуб. СО ТІС ІС АВСТРАЛІЯ. 112 стор., в м'якій оправі. Ціна 3.50 дол.

В. Винниченко. МІЖ ДВОХ СИЛ. Драма на 4 дії. Ціна 2.00 дол.

Г. Костюк. ВИННИЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА. 280 стор., в твердій оправі. Ціна 12.00 дол.

А. Юриняк. КАМІКАЗЕ ПАДАЄ САМ. Оповідання і фейлетони. Ціна 5.00 дол.

А. Юриняк. ЛІТЕРАТУРНІ ЖАНРИ Ч. II. 380 стор., в твердій оправі. Ціна 12.00 дол.

А. Юриняк. КРИТИЧНИМ ПЕРОМ. 318 стор., в м'якій оправі. Ціна 8.00 дол.

Софія Гасвська. Treasures of the Centuries. (Скарби століть) 112 стор. Ціна 5.00 дол.

Петро Волиняк. ПОГОВОРИМО ВІДВЕРТО. 680 стор., в твердій оправі. Ціна 12.75 дол.

І. Овечко. "НУМО ДО ПРАЦІ". 84 стор., в м'якій оправі. Ціна 5.00 дол.

УВАГА! Просимо до замовлення додати 15% на поштову оплату.

Вище подані книжки замовляти в адміністрації "Нових днів"

На конференції було понад 1600 делегатів з 30 країн, серед них чимало християнських священиків. 400,00 євреїв домагаються права на виїзд з СРСР, але з них тільки 2,688 отримали дозвіл на виїзд у минулому році. Цього року виїзд ще більш обмежено.